

KSE | Центр досліджень продовольства
та землекористування

фото: ontarior.ca

Євроінтеграція 1.0

Виробництво та переробка промислових конопель: сучасний стан, тренди, виклики

Авторки:

Ольга Николук - Поліський Національний Університет

Карина Сич - Поліський Національний Університет

Редаговано: **Марія Богонос**

Дизайн: **Аліна Одинець**

2025

ЗМІСТ

Анотація	3
Вступ	4
Методологія дослідження	6
1. Законодавчо-нормативне регулювання вирощування промислових конопель в Україні та ЄС	11
2. Розвиток світового ринку волокна конопель	12
2.1 Волокно конопель оброблене та необроблене (HS 530210)	13
2.2 Волокно конопляне, необроблене або оброблене, але непрядене; пачоси та відходи конопель (включаючи прядильні відходи та обтіпану сировину), інше (HS 530290)	14
3. Розвиток європейських ринків продукції коноплярства та продуктів її переробки	16
3.1 Насіння конопель	16
3.2 Волокно конопель	17
3.3 Пряжа з конопель	20
4. Конкурентні позиції України на ринках продукції коноплярства та продукції її переробки	21
5. Ефективність та перспективи вирощування промислових конопель	25
5.1 Собівартість виробництва продукції коноплярства	25
5.2 Ефективність вирощування промислових конопель	26
5.3 Оцінка доцільності капітальних інвестицій у виробництво волокна промислових конопель	29
5.4 Підтримка виробників промислових конопель.....	31
5.5 Дефіцит посівного матеріалу промислових конопель	32
5.6 Перспективи розвитку галузі виробництва та переробки продукції коноплярства	33
Висновки та рекомендації	37
Список використаних джерел	39
Додатки	43

АНОТАЦІЯ

Стратегічний потенціал галузі та роль держави у розвитку галузі коноплярства

Промислове коноплярство має значний потенціал як стратегічно важлива галузь для України завдяки сформованим порівняльним перевагам на світовому та європейському ринках, екологічності продукції та процесів її виробництва, широкому колу сфер застосування (текстиль, будівництво, медицина, енергетична безпека, воєнна галузь тощо).

Розвиток переробної інфраструктури

Недостатність переробних потужностей залишається стримуючим фактором розвитку коноплярства. Обмежений внутрішній попит на тресту стримує розвиток аграрного виробництва промислових конопель і подекуди змушує аграрних виробників відмовлятися від їх вирощування, не зважаючи на високий рівень рентабельності та зростаючий попит на зовнішніх ринках. Для розв'язання цієї проблеми рекомендується розробити мотиваційний механізм будівництва нових переробних заводів. До механізмів стимулювання розвитку переробки належать податкові преференції для інвестицій у переробне обладнання, пільгове кредитування. Важливим аспектом є формування вертикально інтегрованих структур, які охоплюватимуть всіх учасників ланцюга створення доданої вартості та сприятимуть поглибленню їх співпраці та взаємодопомоги.

Посилення селекційних програм та насінництва

Обмежене виробництво посівного матеріалу може стати стримуючим фактором розширення посівних площ промислових конопель в Україні. Важливим кроком є налагодження співпраці між селекціонерами, аграріями і насінневими станціями, а також відновлення ефektivності роботи основного осередка селекції сортів промислових конопель – Інституту луб'яних культур НААН. Це дозволить задовольнити зростаючий внутрішній попит аграрних виробників у насінні, створюючи замкнені цикли вирощування, переробки та збуту. Крім того, у перспективі такі дії дадуть можливість Україні вийти на ринки посівного матеріалу промислових конопель.

Гармонізація законодавства та стандартів якості

Важливим викликом залишається гармонізація національного законодавства із регуляціями ЄС. Це стосується стандартів якості виготовленої продукції та виробничих процесів, прозорості бізнес-процесів. В основу процесів стандартизації продукції, виконання вимог екологічних стандартів, ліцензування слід покласти вимогу забезпечення простежуваності походження продукції. Це сприятиме спрощенню доступу до європейських ринків та забезпечення вимог сталого виробництва.

Роз'яснення ключових норм закону про дерегуляцію

Важливим є проведення роз'яснювальної роботи щодо норм Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державного регулювання обігу рослин роду коноплі (Cannabis) для використання у навчальних цілях, освітній, науковій та науково-технічній діяльності, виробництва наркотичних засобів, психотропних речовин та лікарських засобів з метою розширення доступу пацієнтів до необхідного лікування» серед представників правоохоронних органів. Це дасть можливість мінімізувати випадки необґрунтованої класифікації промислових конопель як заборонених культур.

ВСТУП

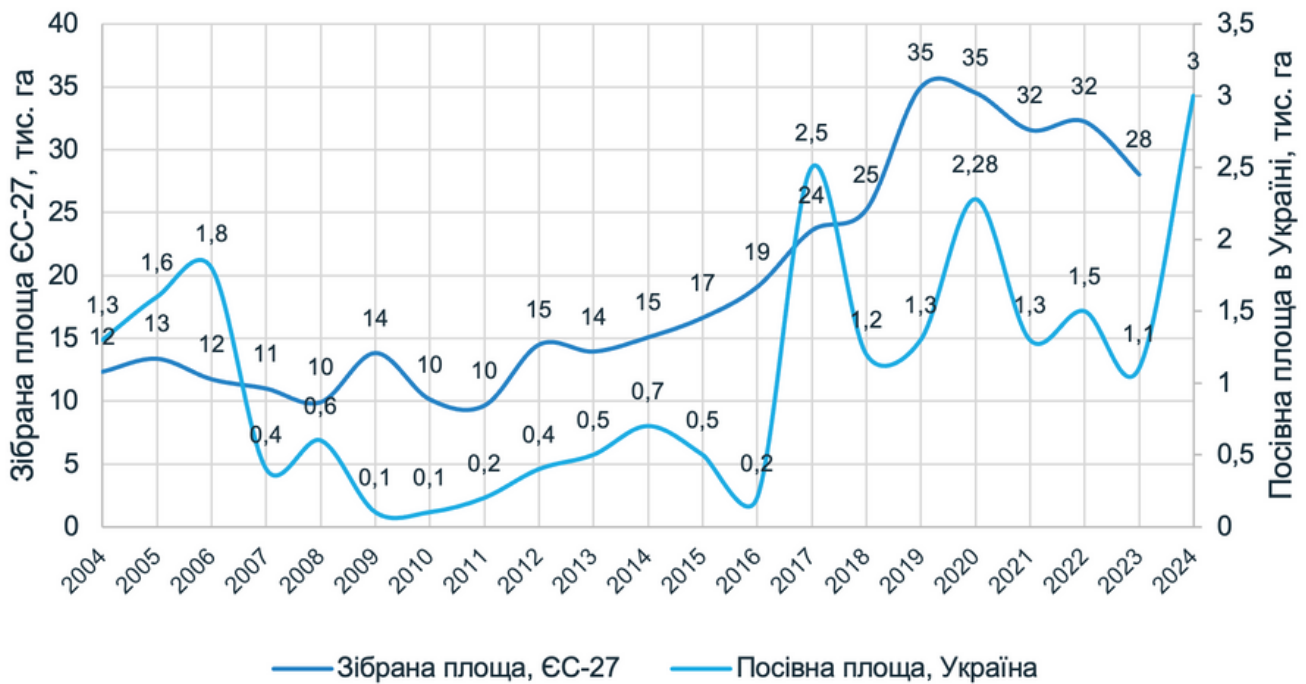
Коноплі є традиційною для України культурою, яка разом із пшеницею, житом і горохом активно використовувалась ще за часів скіфів (VII–III ст. до н.е.) (Горбаненко, 2019). На початку XX ст. Україна була одним зі світових лідерів у виробництві промислових конопель з посівними площами 105 тис. га (Мохер, 2020), тоді як у 2004 р. площа їх посівів становила лише 1,2 тис. га. Серед вагомих чинників розвитку коноплярства на території України у минулому столітті слід виділити сприятливі природно-кліматичні умови та доступні земельні ресурси, наявні традиції й сформовані технології, а також активний розвиток селекції сортів промислових конопель (Marchenko, 2020).

Низка факторів призвела до зменшення масштабів виробництва промислових конопель не лише в Україні, але й у світі, ключовими серед яких були поступове нарощення популярності дешевших синтетичних матеріалів та віднесення конопель до наркотичних рослин (Єдина конвенція ООН про наркотичні засоби, 1961 р.). Натомість, наразі відновлення популярності виробництва промислових конопель обумовлено кардинально протилежними чинниками, зокрема, (1) зростанням попиту на екологічно безпечні та природні матеріали (Dhondt, 2020; Yashas, 2019); (2) поступова легалізація виробництва промислових конопель у багатьох країнах світу; виключення канабісу та його похідних з переліку наркотичних рослин Єдиної конвенції ООН; (3) високий рівень рентабельності виробництва та переробки промислових конопель, з огляду на безвідходність виробництва та високий попит на відповідну продукцію (Грузинська, 2020); (4) тренд на здорове харчування та зростаюча популярність насіння конопель як біологічно активної добавки з високим вмістом канабідіолу (CBD) (Cannabidiol, 2020).

У ЄС має місце чітка тенденція до зростання площ промислових конопель (майже втричі у 2023 р. порівняно із 2010 р.) (рис. 1). Згідно із даними Grand View Research, світовий ринок промислових конопель у 2023 р. оцінювався в 5,49 млрд дол. США і, як очікується, буде розширюватись з кумулятивним середньорічним темпом зростання 17,5 % на рік протягом 2024-2030 рр. (Growing, 2019).

Що стосується України, то вітчизняне коноплярство поступово почало відновлюватись з 2012 р. після скасування спеціальних дозволів на вирощування промислових конопель, а також відповідно до тенденції зростаючого попиту на зовнішніх ринках (Михайлова, 2019). У 2017 р. посівна площа промислових конопель стрімко зросла з 0,2 до 2,5 тис. га. У 2018 р. посівна площа промислових конопель зменшилась до 1,2 га (на 52 %). Однією із причин зазначеного було посилення вимог до об'єктів і приміщень, призначених для здійснення діяльності з обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та зберігання вилучених з незаконного обігу таких засобів і речовин (Наказ МВС України № 52 від 29.01.2018). Після повномасштабного вторгнення РФ в Україну посівна площа практично не зазнала змін, а вже у 2024 р. промисловими коноплями було засіяно рекордну площу. За оцінками експертів у 2024 р. посівні площі промислових конопель склали від 2,6 до 3 тис. га.

Рис. 1. Динаміка площ промислових конопель у ЄС та Україні

Примітка: посівна площі промислових конопель у 2024 р. визначена на основі даних експертів .
 Джерело: дані Eurostat, Державної служби статистики України, Міністерства аграрної політики та продовольства України (Про затвердження порядку, 2024).

Метою даного дослідження є вивчення сучасного стану (державне регулювання у контексті порівняння із законодавчо-нормативним регулюванням у ЄС, кон'юнктура ринків, економічна ефективність та інвестиційна привабливість виробництва), трендів (передусім, тенденцій розвитку зовнішніх ринків та конкурентних позицій України на них) і перспектив розвитку вітчизняного коноплярства, його основних проблемах і викликах. Очікувані результати дослідження спрямовані на формування цілісного бачення сучасного стану, проблем та перспектив розвитку промислового коноплярства в Україні з урахуванням європейського досвіду. На основі отриманих результатів буде запропоновано систему заходів, які мають за ціль забезпечити відродження та подальший розвиток виробництва і переробки промислових конопель в умовах інтеграції України до ЄС, а також створять умови для виробництва продукції з максимальною доданою вартістю й рівнем рентабельності.

Інформаційною базою дослідження є законодавчо-нормативні акти України та ЄС, дані Європейської Комісії (Eurostat), Міжнародного торгового центру (Trade map, International Trade Centre), Міністерства аграрної політики та продовольства України, Державної служби статистики України, офіційні звіти міжнародних інституцій залучених у галузь, наукові та науково-популярні публікації, результати інтерв'ю (власних та опублікованих у мережі Internet), технологічні карти вирощування промислових конопель, дані виробників та переробників промислових конопель.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Структура дослідження охоплює чотири блоки, а саме: вивчення та порівняльний аналіз вітчизняної та європейської законодавчо-нормативної бази у сфері регулювання виробництва та переробки промислових конопель, аналіз стану та тенденцій розвитку світового ринків насіння; волокна та пряжі з промислових конопель; оцінювання собівартості та ефективності вирощування промислових конопель; аналіз аграрного виробництва промислових конопель; оцінювання доцільності інвестицій у сферу виробництва та переробки конопель. У процесі дослідження використано такі методи: desk research, оцінювання порівняльних переваг на основі індексів RCA, інтерв'ювання, економіко-статистичний метод.

DESK RESEARCH

Кабінетне дослідження здійснювалось у рамках реалізації усіх зазначених блоків. Інформаційною базою кабінетного дослідження були законодавчо-нормативні акти України та ЄС, дані Європейської Комісії (Eurostat), Міжнародного торгового центру (Trade map, International Trade Centre), Міністерства аграрної політики та продовольства України, Державної служби статистики України, офіційні звіти міжнародних інституцій залучених у галузь, наукові публікації вітчизняних та зарубіжних дослідників та науково-популярні публікації вітчизняних видінь. З результатами desk research визначено (1) основні види продукції коноплярства; (2) ключові відмінності між вітчизняним та європейським законодавчо-нормативним регулюванням виробництва та переробки конопель, (3) сучасний стан та тенденції розвитку світового і європейського ринків насіння, волокна та пряжі з промислових конопель, (4) тренди вітчизняного аграрного виробництва промислових конопель, (5) перспективи розвитку та сучасні виклики у галузі. На основі результатів інтерв'ювання проведено SWOT-аналіз вітчизняної галузі коноплярства.

ОЦІНЮВАННЯ RCA

Дослідження наявності порівняльних переваг у межах окремих видів продукції проведено на основі індексів порівняльних переваг (revealed comparative advantage – RCA), які використовуються для виявлення ринків, які є перспективними для сприяння подальшому розвитку (OECD, 2011). Країна володіє порівняльною перевагою на ринку, якщо індекс RCA більший або рівний 1 (Balassa, 1965):

$$RCA = \frac{X_{ij} / X_{it}}{X_{wj} / X_{wt}}, \quad (1)$$

Де X_{ij} – обсяг експорту і-тої країни j-го виду товару; X_{it} – загальний обсяг експорту і-тої країни; X_{wj} – загальний обсяг світового/європейського експорту j-го виду товару; X_{wt} – загальний обсяг світового експорту (всі товари та послуги); X_{ij} / X_{it} – частка вартості експорту j-го виду товару у загальній вартості всіх товарів, що експортуються і-тою країною; X_{wj} / X_{wt} – частка експорту j-го виду товару на світовий ринок у загальній вартості світового експорту всіх товарів.

Наявність порівняльної переваги свідчить про те, що країна експортує відповідний товар у значно більшій пропорції, ніж це типово для світового ринку. Це є свідченням її спеціалізації на цьому товарі. З огляду на існування низки методологічних недоліків класичного індексу порівняльних переваг Баласса, у дослідженні використано його модифіковану (симетричну) версію (Laursen, 2015):

$$RSCA = \frac{RCA - 1}{RCA + 1}. \quad (2)$$

Країна володіє порівняльними перевагами, якщо індекс RSCA набуває додатного значення.

ІНТЕРВ'ЮВАННЯ

У процес інтерв'ювання було залучено 9 експертів галузі, які є представниками провідних господарюючих суб'єктів у сферах виробництва посівного матеріалу промислових конопель (Інститут луб'яних культур НААН України), вирощування та переробки промислових конопель (керівники підприємств та їх структурних підрозділів), а також Української Конопляної Асоціації. Ключовими питаннями інтерв'ю були (1) оцінка сучасного стану виробництва та/або переробки промислових конопель, (2) стан ринків, на яких підприємства здійснюють діяльність; (3) основні перешкоди розвитку даного напрямку у розрізі окремого підприємства та в Україні; (4) потенційні механізми та інструменти активізації розвитку галузі коноплярства.

ЕКОНОМІКО-СТАТИСТИЧНИЙ МЕТОД

Економіко-статистичний метод застосовано для кількісного оцінювання й аналізу конкурентоспроможності вітчизняних виробників продукції коноплярства. Виходячи з природи конкурентоспроможності, однією із основних характеристик її показників є її відносність, що передбачає необхідність порівняння суб'єкта ринку із його конкурентами (Николюк, 2017). У даному дослідженні для надання параметрам конкурентоспроможності відносності використано метод їх ранжирування. Рівень конкурентоспроможності України на ринках продуктів коноплярства оцінено на базі показників-індикаторів конкурентних позицій.

Числовий показник-індикатор конкурентоспроможності має відображати кількісні оцінки факторів, що її формують (Николюк, 2017). Ключовими факторами конкурентоспроможності є конкурентні переваги. У розрізі аналізу конкурентоспроможності країни на окремих ринках агропромислової продукції основними є переваги у сфері її виробництва та реалізації (табл. 1).

Одним із першоджерел цінових переваг є собівартість, яка у разі однакових або майже однакових якісних характеристик продукції, може бути нижчою, ніж у конкурентів. Джерелами переваг у нижчій собівартості, у свою чергу, можуть бути нижчі ціни на ресурси (передусім, трудові) та технологічний рівень й інноваційність виробничих процесів (Николюк, 2017). Одним із показників-індикаторів переваг у сфері реалізації продукції є рівень рентабельності господарської діяльності. Він відображає віддачу від

капіталу у відносному вираженні та розраховується як відношення чистого прибутку до собівартості.

Таблиця 1. Індикатори конкурентних переваг виробників продукції коноплярства

Сфера формування конкурентних переваг	Чинники конкурентоспроможності	
	кількісні	вартісні
Ресурсне забезпечення	Посівна/зібрана площа	–
Виробництво, переробка с.-г. продукції	Обсяг виробництва	Виробнича собівартість/витрати (стратегія зменшення витрат) (Latruffe, 2010; Портер, 1998; Dovgal, 2017; Wang, 2011)
Реалізація	Обсяг експорту (Beck, 2024) та частка ринку (Борисова, 2000; Заруцький, 2013; Малік, 2007)	Вартість експорту (Beck, 2024), ціна продукції (Трегобчук, 2007), рівень рентабельності (Яців, 2013)

Джерело: розроблено авторами (Николюк, 2017) на основі (Latruffe, 2010; Портер, 1998; Dovgal, 2017; Wang, 2011; Борисова, 2000; Заруцький, 2013; Малік, 2007; Beck, 2024; Трегобчук, 2007; Яців, 2013).

Враховуючи зазначене, конкурентні позиції України на європейських ринках оцінено на основі аналізу цін, частки ринку та раніше згаданих індексів порівняльних переваг України у порівнянні із іншими країнами.

МОНОГРАФІЧНИЙ МЕТОД

Монографічний метод використано для аналізу й оцінювання собівартості та ефективності вирощування промислових конопель, а також доцільності інвестування у розвиток продуктового ланцюга продукції коноплярства. В основу відповідного дослідження покладено технологічні карти вирощування промислових конопель за двосторонньою технологією, розроблених Інститутом луб'яних культур НААН України. Технологічні карти містять інформацію про витрати ресурсів у розрізі технологічних операцій для трьох технологій (норми висіву 15, 45 та 75 кг/га). Перші дві технології передбачають вирощування промислових конопель на насіння та тресту, остання – виключно на тресту конопель.

Собівартість виробництва. Загальні витрати за основними статтями визначено як сумарні витрати у межах всіх операцій. Собівартості виробництва промислових конопель () обчислено за формулою:

$$TC = DC + OvC = (W + F + Fet + S + PP + E + L) + OvC, \quad (3)$$

де DC – прямі витрати; OvC – накладні витрати; W – загальний фонд заробітної плати, обчислений на основі розрядів робітників, кількості змін, необхідної кількості робітників (включно з нарахуваннями на фонд заробітної плати); F – витрати на добрива; Fet – витрати на пальне; S – витрати на насіння; P – витрати на засоби захисту рослин; E – витрати на електроенергію; L – витрати на оренду землі.

Економічна ефективність вирощування промислових конопель. Економічну ефективність вирощування промислових конопель оцінено на основі рівня рентабельності за таким алгоритмом:

1. Обчислення собівартості насіння та волокна конопель:

$$V_i = \frac{TC}{Y_i}, \quad (4)$$

де V_i – собівартість 1 т продукції i -го виду; Y_i – урожайність у розрізі продукції i -го виду.

2. Визначення рівня рентабельності виробництва:

$$I_i = \frac{P_i - V_i}{V_i}, \quad (5)$$

де I_i – рівень рентабельності i -го виду продукції; P_i – ціна продукції i -го виду.

Доцільність інвестування у розвиток виробництва та переробки промислових конопель. На основі монографічного методу проведено аналіз доцільності інвестування в організацію первинної переробки промислових конопель на грубе волокно. Розмір необхідних капітальних вкладень та операційних витрат визначено на основі розраховано на основі результатів інтерв'ювання експертів, даних технологічних карт вирощування промислових конопель. Для оцінки доцільності інвестицій використано такі показники:

1) дохід від здійснення господарської діяльності:

- дохід від виробництва посівного матеріалу та біомаси:

$$I_i = L_i \cdot Y_i \cdot P_i + S_i \cdot L_i, \quad i \in [1;2], \quad (6)$$

де I_i – дохід від виробництва i -го виду продукції; L_i – площа промислових конопель у розрізі виробництва i -го виду продукції (посівного матеріалу або біомаси); Y_i – рівень урожайності i -го виду продукції; P_i – ціна одиниці i -го виду продукції; S_i – розмір державної підтримки у розрахунку на 1 га у розрізі виробництва i -го виду продукції;

- дохід від виробництва костриці та грубого волокна:

$$I_3 = L_2 \cdot Y_2 \cdot (P_{trhp} \cdot w_{trhp} + P_{cst} \cdot w_{cst} \cdot 0,5), \quad (7)$$

де I_3 – дохід від виробництва костриці та грубого волокна; L_2 – посівна площа промислових конопель на виробництво біомаси; Y_2 – рівень урожайності промислових конопель; P_{cst}, P_{trhp} – ціни, відповідно, 1 т костриці та грубого волокна; w_{cst}, w_{trhp} – питома вага, відповідно, костриці (близько 0,65) та волокно (близько 0,26) у загальній сухій біомасі;

2) витрати на виробництво продукції:

- витрати на виробництво посівного матеріалу та вирощування біомаси:

$$C_i = L_i \cdot CpH_i + C_i^p, \quad i \in [1;2], \quad (8)$$

де C_i – поточні витрати на виробництво i -го виду продукції (посівного матеріалу або біомаси); CpH_i – витрати у розрахунку на 1 га посівної площі у розрізі виробництва i -го виду продукції; C_i^p – постійні витрати у розрізі виробництва i -го виду продукції;

- витрати на виробництво костриці та волокна конопель:

$$C_4 = L_4 \cdot Y_4 \cdot CpP + C_4^p, \quad (9)$$

де C_4 – поточні витрати на переробку трести конопель; L_4 – посівна площа промислових конопель для виробництва біомаси; CpP – витрати на переробку 1 т трести; C_4^p – постійні витрати на переробку трести конопель.

3) прибуток від здійснення господарської діяльності:

$$p_i = I_i - C_i, \quad i \in [1;3], \quad (10)$$

де p_i – прибуток від виробництва i -го виду продукції; I_i – дохід від виробництва i -го виду продукції; C_i – поточні витрати на виробництво i -го виду продукції;

4) термін окупності капітальних інвестицій:

$$PP_i = \frac{In_i}{p_i - D_i}, \quad i \in [1;3], \quad (11)$$

де PP_i – термін окупності капітальних інвестицій у виробництво i -го виду продукції; In_i – обсяг капітальних інвестицій у виробництво i -го виду продукції; D_i – розмір амортизаційних відрахувань у межах виробництва i -го виду продукції.

1. ЗАКОНОДАВЧО-НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОЩУВАННЯ ПРОМИСЛОВИХ КОНОПЕЛЬ В УКРАЇНІ ТА ЄС

У цілому діяльність виробників та переробників продукції коноплярства регулюється на загальних засадах, на базі стандартних законодавчо-нормативних актів. Відповідно до результатів порівняльного аналізу механізмів законодавчо-нормативного регулювання виробництва промислових конопель в Україні та ЄС виділено ключові відмінності, до яких належать такі (Додаток А):

Сертифікація насіння. Усі сорти сільськогосподарських культур в Україні проходять перевірку та державну реєстрацію, в ЄС допускається реєстрація сертифікованого насіння від схвалених постачальників інших країн-членів без додаткових перевірок.

Обмеження ТГК. Відповідно до Закону України “Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори” допустимий рівень ТГК (тетрагідроканнабінолу) для промислових конопель становить 0,3 %. Аналогічні норми щодо вмісту ТГК в промислових коноплях діють в ЄС (цей показник підвищений з попереднього рівня 0,2 % в 2023 р.). Контроль за вмістом ТГК здійснюється на всіх етапах виробництва, від насіння до готової продукції, і виконується згідно із методами, встановленими на рівні ЄС.

Ліцензування виробництва. В ЄС нормативною документацією чітко визначені та прописані вимоги до всіх етапів продуктових ланцюгів продукції коноплярства (від вимог до земельних ділянок та посівного матеріалу до готової продукції, включно із маркуванням, пакуванням тощо), з метою забезпечення прозорості всіх бізнес-процесів. Отримання відповідних ліцензій є необхідною умовою отримання державної підтримки.

В Україні рамках законодавчо врегульованих процедур ліцензування діяльності не передбачено відстеження походження товару.

Екологічні стандарти застосування пестицидів. Системи з контролю застосування пестицидів мають схожі цілі, але різняться механізмами їх досягнення. В ЄС умовою отримання державної підтримки є дотримання вимог до видів та обсягів застосовуваних пестицидів. Національне законодавство фокусується на загальних умовах безпеки використання пестицидів, екологічних стандартах та моніторингу навколишнього середовища.

Директиви ЄС, натомість, стимулюють інтегрований підхід до захисту рослин, визначаючи пріоритетним застосування біологічних, механічних та агротехнічних методів боротьби зі шкідниками та обмеження використанням хімічних пестицидів.

Податкові пільги та субсидії. В Україні акцент робиться на державній підтримці в аграрному секторі в цілому. Основними вимогами для отримання держпідтримки є зареєстрована ліцензована діяльність, сертифікація насіння, відповідність стандартам якості продукції.

В ЄС відповідні процеси регулюються на базі норм Спільної аграрної політики. У деяких країнах-членах ЄС (наприклад, Франція, Німеччина, Італія, Польща, Іспанія, Чехія,

Нідерланди) коноплярство законодавчо визнано стратегічно важливою галуззю, що забезпечує спеціальний режим її державної підтримки. Вимогами отримання держпідтримки є відповідність екологічним стандартам, стандартам якості продукції та ведення господарської діяльності, вимогам до підтвердження походження товару.

Контроль якості продукції. В ЄС діє комплексна система регламентів, що встановлює чіткі стандарти якості та безпеки, яким мають відповідати всі виробники. Вимоги до продукції коноплярства регулюються загальними регламентами та національними стандартами країн-членів ЄС. В Україні якість продукції регулюється, передусім, державними стандартами технічних умов, відповідність до яких не є обов'язковою вимогою до виробників.

Насіння промислових конопель: наявна незначна різниця у допустимому рівні вологості насіння – в Україні на 1% вище, ніж у ЄС. Крім того, в ЄС визначено специфічні вимоги до якості, такі як чистота насіння, масова частка олії, залежать від сфери подальшого застосування насіння.

Треста/волокно конопель: В Україні максимально допустимий вміст домішок для волокна конопель на 1 % вищий, ніж в ЄС. Максимальний рівень вологості трести/волокна в Україні нижчий на 5 %. Допустима міцність волокон в ЄС та Україні, визначається залежно від сфери подальшого застосування.

Оподаткування діяльності. В Україні ставки податків вищі або рівні з ЄС, але з обмеженою кількістю пільг. У ЄС більш гнучка система з можливістю податкових преференцій для сільськогосподарських виробників. Отримання режиму пільгового оподаткування можливе лише за умови дотримання екологічних стандартів, стандартів якості продукції та ведення господарської діяльності, вимог до підтвердження походження товару.

2. РОЗВИТОК СВІТОВОГО РИНКУ ВОЛОКНА КОНОПЕЛЬ

Основним продуктами коноплярства є треста (солома) (переробляється на волокно для целюлозної, текстильної галузей, виробництва біокомпозитів, пороху; кострицю; угари, у т.ч. для виготовлення пелет), насіння (переробка на олію, для харчових цілей; використання у тваринництві) та суцвіття і листя (олія, фармацевтика) (Мохер, 2020). Найбільш розвинутими сировинними ринками продукції з конопель наразі є ринки насіння, волокна конопель різної глибини переробки та пряжі (ниток) з конопель. У харчовій галузі стрімко розвиваються ринки цілого та обрешеного насіння, конопляної олії.

У рамках даного дослідження основна увага приділяється насінню та волокну промислових конопель, оскільки ці види продукції є ключовими для вітчизняного виробництва. Зокрема, волокно, яке має значний потенціал для подальшої переробки на пряжу, характеризується здатністю забезпечити високу рентабельність виробництва. Аналіз зазначених видів продукції дозволяє зосередитися на стратегічно важливих напрямках, що мають найбільший економічний потенціал для України, сприяють розвитку екологічно орієнтованих виробництв і підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції на зовнішніх ринках.

2.1 ВОЛОКНО КОНОПЕЛЬ ОБРОБЛЕНЕ ТА НЕОБРОБЛЕНЕ (HS 530210)

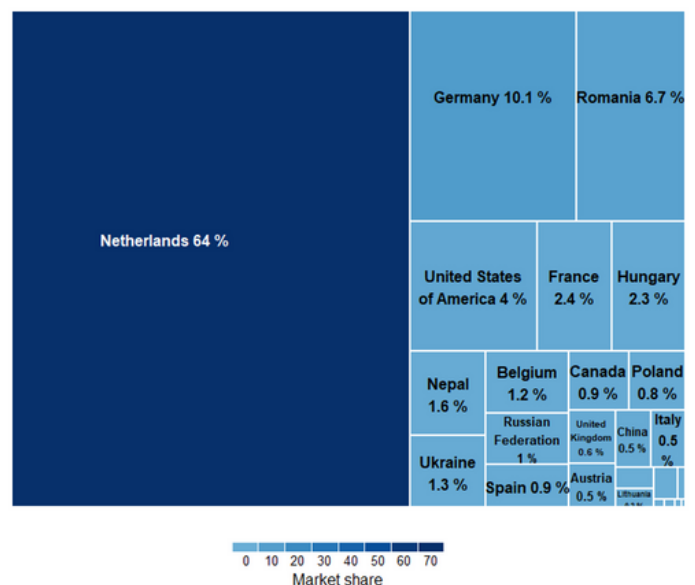
Оброблене та необроблене волокна конопель, яке належить до товарної позиції 530210 Гармонізованої системи опису та кодування товарів, є продуктом первинної переробки/обробки (Pfau, 2024) та включає волокно необроблене після збирання (незалежно від наявності листків чи насіння), волокно вимочене (в якому волокна ще прикріплені до деревної частини рослини, але відокремлюються у процесі мочення) (Пояснення, 2022).

Загальний обсяг експорту на світовий ринок обробленого та необробленого волокна конопель був відносно стабільним протягом 2020–2023 рр. (рис. 2). Середній за зазначений період обсяг експорту волокна склав 11,86 тис. т із максимальним обсягом у 2022 р. (15 тис. т). Основним експортером на світовому ринку наразі є Нідерланди, на які у 2019–2023 рр. припадало від 63 % (у 2021 р.) до 81 % (у 2022 р.) загального світового експорту (рис. 3). Іншим стійким лідером на світовому ринку необробленого та вимоченого волокна конопель є Румунія, яка посідала другу (2019–2022 рр.) та третю (2023 р.) позиції з середньою питомою вагою експорту 11,5 % від світового експорту. Світовими лідерами також є Німеччина (10,1 % світового експорту), США (4 %), Франція (2 %). Суттєво наростили експортні потужності Угорщина (6 позиція за обсягом експорту) та Непал (7 позиція), які збільшили обсяг експорту волокна у 2023 р. порівняно із 2022 р. у 16 та 193 рази, відповідно. Ключовими факторами розвитку галузі коноплярства в Угорщині були ринкові чинники (насамперед, збільшення попиту на відповідну продукцію) та субсидії від ЄС (Kender, 2024). Одними із основних факторів успіху в Непалі були, по-перше, внесення промислових конопель до переліку продуктів з перспективним експортним потенціалом та, по-друге, загальний тренд на забезпечення сталого розвитку в цілому й орієнтація на екологічно безпечні альтернативи традиційному виробництву текстильних виробів, зокрема, синтетичних тканин (Bajgain, 2023; Shresth, 2023).

Рис. 2. Розвиток світового ринку необробленого або вимоченого волокна конопель

Рис. 3. Розподіл світового ринку необробленого або вимоченого волокна конопель, 2023 р.

Джерело: розраховано на основі даних ITC Trade Map.

Що стосується України, то вона покращила позиції на світовому ринку обробленого та необробленого волокна конопель у 2015–2023 рр. Зокрема, у 2015 р. на неї припадало 0,47 % загального світового експорту, тоді як у 2023 р., не зважаючи на бойові дії, – 1,3 % (рис. 2). Після початку воєнної агресії РФ проти України мало місце зростання її ринкової частки на світовому ринку на 1 в.п. у 2022 р. із подальшим зменшенням у 2023 р. на 0,6 в.п. Однією із причин поступового зростання частки ринку України на світовому ринку волокна з 2020 р. є нарощення обсягів експорту цієї продукції. Такий тренд, передусім, пояснюється високим рівнем рентабельності та збільшенням світової ціни волокна (відповідно до даних ІТС Trade Map середньорічний темп її приросту у 2018–2023 рр. склав 21 %). Зазначені чинники, у свою чергу, стимулювали розвиток переробки трести конопель на волокно та будівництво переробних заводів як у довоєнні роки, так і після воєнної агресії РФ (зокрема, завод Ukrainian Hemp, індустриальний парк Непру УА, завод компанії Ma'Rijany Hemp Company).

У 2023 р. Україна посіла 8 позицію на ринку обробленого та необробленого волокна конопель, експортувавши 167 т продукції. Водночас, такі позиції є вдвічі гірші, порівняно із 2022 р., коли обсяг експорту з України склав 283 т (Додаток Б). Відповідні зміни були спричинені, у тому числі, зменшенням посівних площ на 27 % у 2023 р. порівняно із 2022 р. Однією із причин зменшення посівних площі промислових конопель є військова агресія РФ. Згідно із результатами інтерв'ювання представників Асоціації Конопель України, бойові дії є одним із ключових факторів, що стримують розвиток аграрного виробництва конопель, особливо у Сумській області, яка є одним із лідерів у галузі.

Імпортерами вітчизняного волокна були Німеччина (86 т, 51,5 % загального українського експорту), Литва (39 т, 23,3 %), Румунія (32 т, 19,2 %), Польща (11 т, 6,6 %).

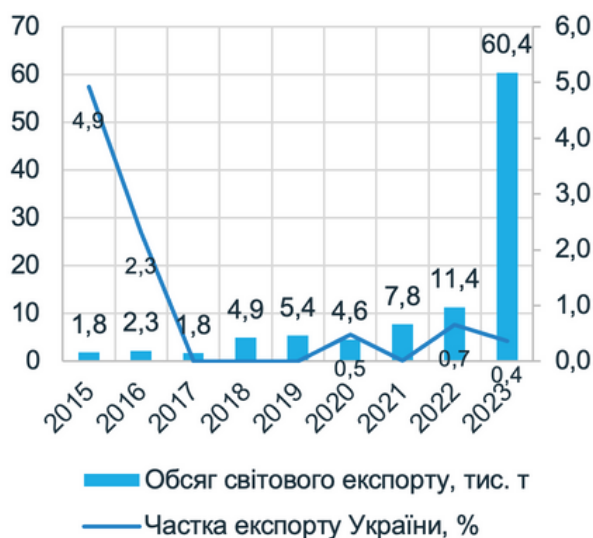
2.2 ВОЛОКНО КОНОПЛЯНЕ, НЕОБРОБЛЕНЕ АБО ОБРОБЛЕНЕ, АЛЕ НЕПРЯДЕНЕ; ПАЧОСИ ТА ВІДХОДИ КОНОПЕЛЬ (ВКЛЮЧАЮЧИ ПРЯДИЛЬНІ ВІДХОДИ ТА ОБТІПАНУ СИРОВИНУ), ІНШЕ (HS 530290)

Продукти, які входять до товарної позиції 530290 є обробленими, але напряденими напівпереробленими конопляними волокнами та включають (1) волокно конопляне тіпане (окремі волокна, іноді довжиною 2 м і більше, відділені від рослини в процесі тіпання); (2) волокно піддане гребенечесанню, або оброблене іншим способом, придатне для прядіння; (3) пачоси та відходи конопель (Пояснення, 2022).

Ринок напівперероблених волокон конопель стрімко розвивається з 2015 р. Відповідно до даних ІТС Trade Map середньорічний темп приросту світового обсягу експорту даного виду продукції у 2015–2022 рр. складав майже 30 %. У 2023 р. обсяг експорту на світовому ринку зріс у 5,3 рази порівняно із 2022 р. (рис. 4). Передусім, такі зміни були зумовлені експортом понад 42 тис. т волокна Францією та понад 11 тис. т. Нідерландами, які наразі є світовими лідерами (Додаток В). У 2023 р. Нідерланди збільшили обсяг експорту напівперероблених волокон конопель на 60 % порівняно із 2022 р. Зростання обсягів експорту забезпечили й інші 7 лідерів світового ринку, а саме: Канада (понад як у

чотири рази), Бельгія (вдвічі), Литва (на 26 %), США (вдвічі), Україна (майже втричі) (рис. 5). У 2022–2023 рр. Хорватія суттєво втратила ринкові позиції порівняно з 2019–2020 рр. (за обсягом експорту змістилась з 7 на 29 місце). Причинами гальмування розвитку галузі у країні стали відсутність переробних потужностей (Duvnjak, 2023), систематичні крадіжки урожаю у малих виробників (Simmonds, 2023), недостатня поінформованість силових органів та органів судової влади щодо законодавства, яке класифікує канабідіол (CBD) як харчову добавку (Is CBD, 2024), що призводить до необґрунтованих покарань (Simmonds, 2023; Mullane, 2022).

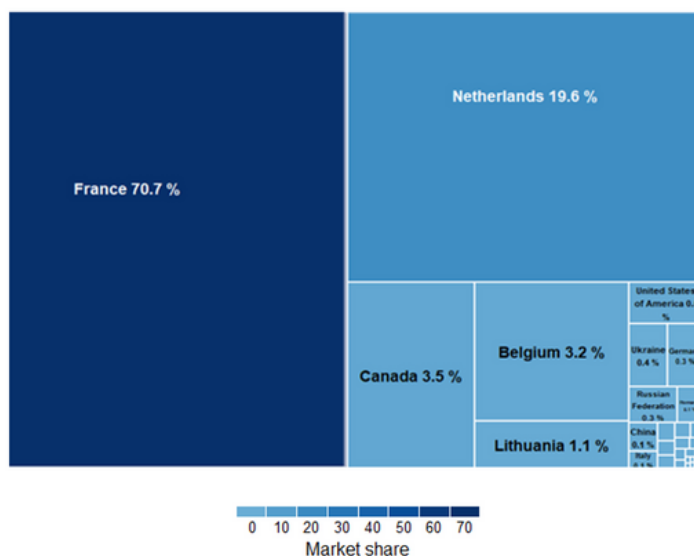
Рис. 4. Розвиток світового ринку напівпереробленого волокна конопель

Джерело: розраховано на основі даних ITC Trade Map.

З огляду на відносно невеликі обсяги експорту волокна, які уможливають диверсифікацію логістичних каналів продажів країнам ЄС, Україна зберегла тенденцію до нарощення обсягів експорту цього виду продукції після повномасштабного вторгнення рф. Зокрема, обсяги експорту вітчизняного напівпереробленого волокна конопель характеризувалися стійким трендом до зростання. Щорічний темп збільшення обсягів експорту насіння у 2015–2023 рр. становив близько 13,3 %. Вартість експорту волокна з України на світовий ринок у 2023 р. збільшилась понад як удвічі порівняно з 2022 р. з 72 до 160 тис. €. Основними імпортерами напівпереробленого волокна є Німеччина (60 т, 27,8 % вітчизняного експорту), Польща (58 т, 26,9 %), Румунія (40 т, 18,5 %), Бельгія (23 т, 10,6 %), Болгарія та Фінляндія (разом 34 т, по 7,9 %).

Рис. 5. Розподіл світового ринку напівпереробленого волокна конопель, 2023 р.

ВСТАВКА 1**Історія успіху Франції**

Франція є одним із найпотужніших операторів на світовому ринку промислових конопель (20 тис. га у 2023 р. порівняно із 12 тис. га у 2015 р., 1400 виробників, 300 зайнятих). Ключовими особливостями галузі є такі: (1) ефективне інституціональне середовище галузі, основними учасниками якого є Національна федерація виробників конопель (Fédération Nationale des Producteurs de Chanvre), яка об'єднує всі профспілки виробників конопель у Франції та захищає їх інтереси; Центральний кооператив виробників насіння конопель (CCPSC); Союз переробників конопель (l'Union des transformateurs du Chanvre) та ін.; (2) спроможність адаптувати виробництво до потреб ринку та створювати нові сорти завдяки знанням геному промислових конопель (зокрема, виготовляти сорти з 0 % ТГК) на базі CCPSC; (3) потужна мережа науково-дослідницьких інституцій у сфері коноплярства, зокрема, у сфері дослідження екологічних будівельних матеріалів; фінансова підтримка держави відповідних наукових досліджень; (3) контрактна форма співпраці виробників та переробників конопель на базі принципів вертикальної інтеграції, де фіксуються якісні характеристики сировини; (4) переробники здебільшого функціонують у формі кооперативів (InterChanvre, 2017; Duval, 2016; Growing CBD, 2019).

3. РОЗВИТОК ЄВРОПЕЙСЬКИХ РИНКІВ ПРОДУКЦІЇ КОНОПЛЯРСТВА ТА ПРОДУКТІВ ЇЇ ПЕРЕРОБКИ

3.1 НАСІННЯ КОНОПЕЛЬ

Насіння конопель наразі є одним із продуктів коноплярства, який у 2015–2023 рр. характеризувався відносно стабільними обсягами імпорту у країни ЄС, що коливалися у межах 20–29 тис. т (рис. 6). Проте, у 2022–2023 рр. мало місце зменшення обсягу імпорту насіння на 24 % порівняно із 2021 р. Водночас, прогнозується що у 2024–2031 рр. можна очікувати на розвиток ринку насіння із кумулятивним темпом середньорічного зростання 7,08 % до 101,46 млрд дол. США (World, 2024). У 2023 р. вартість імпортованого на ринок ЄС насіння конопель склала 49 млрд €, що на 14 % менше порівняно із 2021 р. Ціни на європейському ринку насіння конопель характеризуються тенденцією до зростання. Основними експортерами насіння конопель у ЄС були Франція (32 % від загального імпорту), Нідерланди (23 %), Німеччина та Естонія (по 7 %).

Найбільші обсяги імпорту у 2023 р. припадали на Бельгію, Нідерланди, Румунію та Німеччину. Незважаючи на значні обсяги імпорту насіння конопель, Нідерланди є нетто-експортером із торговельним сальдо 687 т. Майже 80 % імпортованого до Нідерландів насіння припадає на Францію, Канаду, Німеччину та Румунію. Основними імпортерами нідерландського насіння конопель у 2023 р. були Німеччина, Румунія, Бельгія та Іспанія (понад 50 % імпорту). Що стосується Німеччини, то вона є нетто-імпортером із негативним торговельним сальдо -470 т. Ключовими постачальниками насіння конопель до Німеччини є Франція та Австрія (майже 70 % загального імпорту), а 70 % експорту з країни припадає на Австрію (29 % експорту), Данію та Бельгію.

Обсяг імпорту насіння конопель з України в ЄС суттєво знизився починаючи з 2019 р. (рис. 7). Ймовірними причинами таких змін могли бути (1) збільшення внутрішнього попиту на насіння конопель через розвиток переробки на олію; (2) високий рівень зарегульованості галузі, що зумовило зменшення посівної площі промислових конопель у 2021 р. порівняно із 2020 р. на 43 %, у 2022 р. – на 34 %, у 2023 р. – на 52 %. Внаслідок зменшення обсягів експорту насіння конопель, ринкова частка України скоротилась з 1,65 % у 2015 р. до 0,67 % у 2021 р. із подальшим її зменшенням після повномасштабного вторгнення РФ до 0,25 % у 2023 р.

До партнерів, до яких вітчизняні виробники експортували найбільші обсяги насіння, належать, передусім, Польща (2015–2023 рр., весь імпорт насіння у 2023 р. припав на Польщу), Угорщина (2015–2016, 2018–2020 та 2022 рр.), Італія та Румунія (2022 р.).

Рис. 6. Розвиток європейського ринку насіння конопель (HS 12079991)

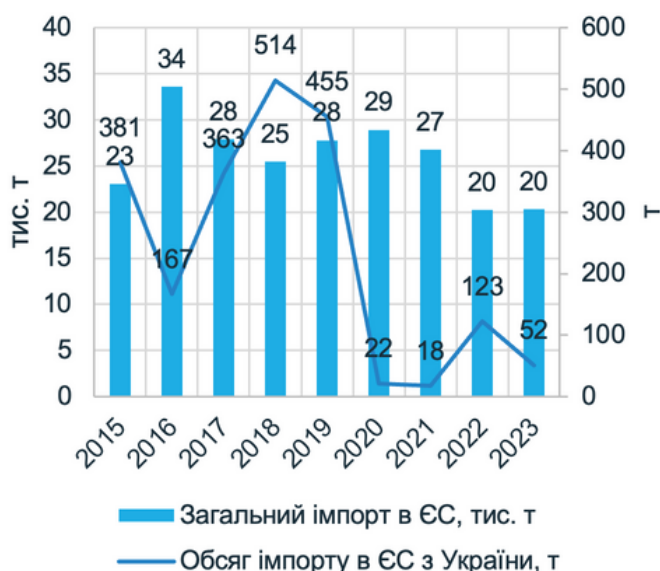
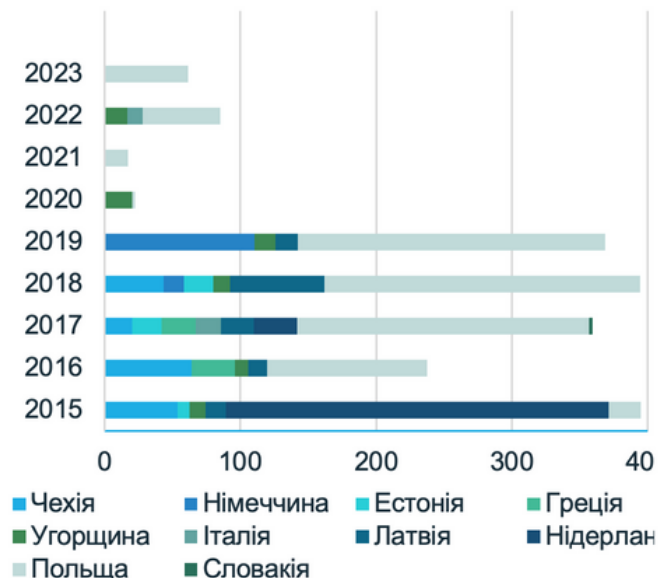

Рис. 7. Обсяг експорту волокна насіння на європейський ринок, т (HS 12079991)

Джерело: розраховано на основі даних Eurostat.

3.2 ВОЛОКНО КОНОПЕЛЬ

Європейський ринок волокна конопель (HS 5302) стрімко розвивався у 2015–2021 рр. (темپ приросту обсягу імпорту до ЄС складав 8 % щороку). Проте, у 2022–2023 рр. обсяг імпорту скоротився майже удвічі порівняно із 2021 р. з 31,4 до 20 тис. т (рис. 8). Така динаміка в останні роки зумовлена зменшенням імпорту обох типів волокна (як обробленого і необробленого, так і напівпереробленого). Вартість імпортованого до ЄС волокна у 2022–2023 рр. зменшилась з 24 млн € у 2021 р. до 14,8 млн € у 2023 р., що, у тому числі, зумовлено скороченням світової ціни на волокно у 2022 та 2023 рр., відповідно, на 34 та 142 % порівняно із 2021 р.

Основними європейськими країнами-імпортерами волокна конопель згідно із даними ITC Trade Map є Данія, на яку у 2023 р. припадало 26 % імпорту в Європу, Чехія – 22 %, Німеччина – 19 % та Бельгія – 15 %. Відносно Данії слід зазначити, що вона була лідером за зовнішніми закупівлями волокна лише у 2022 та 2023 рр., тоді як раніше її частка у

загальному європейському імпорту не перевищувала 1,7 %. Аналогічно в останні роки обсяги імпорту волокна наростила Бельгія (з 1,5 % у 2015 р. до 15 % у 2023 р.). Найбільша вартість імпортованого волокна припадає на Німеччину та Чехію (по 17 % загального імпорту до ЄС), Італію (15 %), Бельгію та Данію (по 11 %).

З 2020 р. країни-члени ЄС є ключовими партнерами України у контексті закупівлі вітчизняного волокна конопель. Зокрема, у 2023 р. весь обсяг конопель був експортований до ЄС (рис. 9). Після зниження та припинення експорту у 2017–2019 рр. позитивна динаміка продажів волокна конопель відновилась із темпами щорічного приросту понад як удвічі. Найбільші обсяги напівпереробленого волокна у 2022 та 2023 рр. було експортовано до Німеччини (відповідно, 267 т або 75 % та 146 т або 38 % від загального експорту) (рис. 8). Загальний приріст експорту пояснюється будівництвом та запуском нових переробних потужностей на території України (зокрема, заводу Ukrainian Hemp, Черкаська область). Наразі тенденція до відродження переробки промислових конопель на волокно зберігається і наприкінці 2024 р. запущено новий переробний завод на базі компанії Ma'Rijany Hemp Company у Житомирській області. Що ж стосується вартості експортованої продукції, то в середньому волокно конопель у 2023 р. реалізувалось за ціною 807 €/т із найвищою вартістю експорту продукції до Німеччини (1082 €/т) та найнижчою – до Болгарії (412 €/т).

Рис. 8. Розвиток європейського ринку волокна конопель (HS 5302)

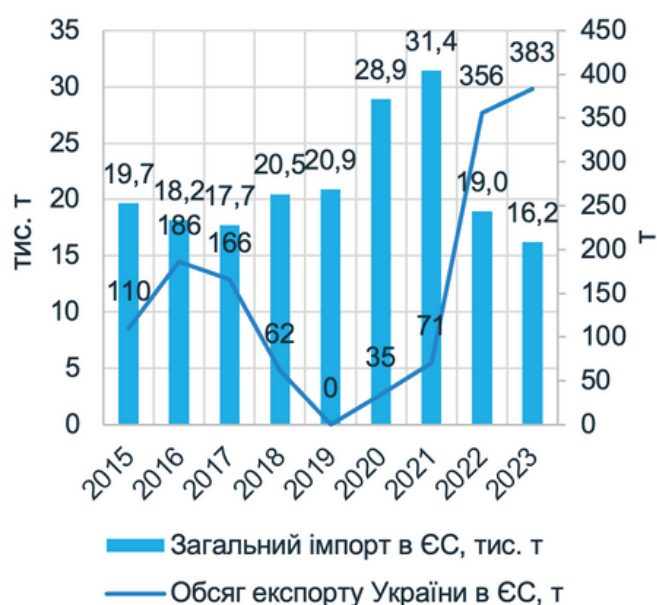
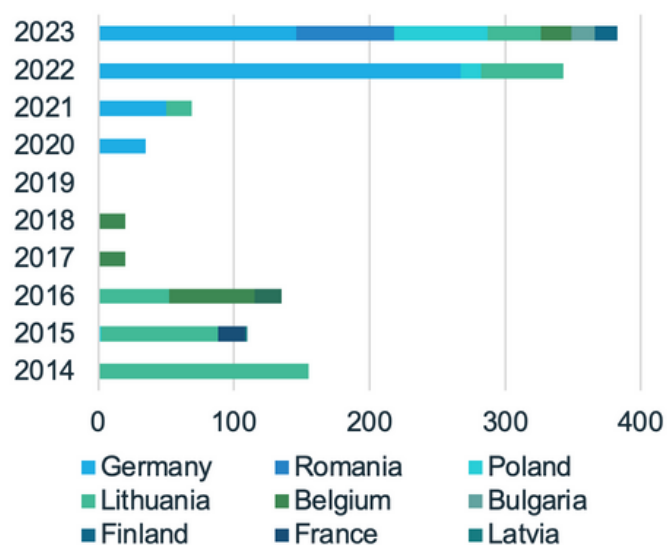

Рис. 9. Обсяг експорту волокна конопель на європейський ринок, т (HS 5302)

Джерело: розраховано на основі даних Eurostat.

ОБРОБЛЕНЕ ТА НЕОБРОБЛЕНЕ ВОЛОКНО КОНОПЕЛЬ (HS 530210)

У 2015–2023 рр. європейський ринок обробленого та необробленого волокна конопель характеризувався відносно стабільним обсягом імпорту. У середньому за зазначений період обсяг імпортованого до країн ЄС волокна становив 8,7 тис. т із максимальним рівнем у 2017 рр. (9,6 тис. т) (рис. 10). Європейські країни-імпортери обробленого та необробленого волокна конопель здебільшого імпортували продукцію з Чехії (у 2023 р.

39 % загального європейського імпорту), Німеччини (25 %) та Бельгії (13 %). Основними експортерами обробленого та необробленого волокна конопель до країн ЄС є Франція, Нідерланди, Румунія та Бельгія, що свідчить про стійкі торгівельні взаємозв'язки між країнами-членами ЄС.

Україна після досягнення максимального обсягу експорту обробленого та необробленого волокна конопель до ЄС у 2022 р. зменшила обсяги поставок у 2023 р. на 42 %, тоді як вартість експорту скоротилась на 34 %. Передусім, така зміна була зумовлена зменшенням обсягу експорту, тоді як ціна продукції у 2020–2023 рр. поступово збільшувалась відповідно до загальної світової тенденції зростання цін на цю продукцію (зокрема, світова ціна експорту у 2023 р. зросла на 25 % порівняно із 2021 р.).

ВОЛОКНО КОНОПЛЯНЕ, НЕОБРОБЛЕНЕ АБО ОБРОБЛЕНЕ, АЛЕ НЕПРЯДЕНЕ; ПАЧОСИ ТА ВІДХОДИ КОНОПЕЛЬ (ВКЛЮЧАЮЧИ ПРЯДИЛЬНІ ВІДХОДИ ТА ОБТІПАНУ СИРОВИНУ), ІНШЕ (HS 530290)

Європейський ринок напівпереробленого волокна конопель стрімко розвивався у 2015–2021 рр. (середньорічний темп приросту обсягу імпорту до ЄС склав майже 13%) (рис. 11). Проте, у 2022–2023 рр. загальний обсяг імпорту скоротився у 2,7 разів, порівняно із 2021 р. Основними експортерами напівпереробленого волокна конопель на ринки ЄС були здебільшого країни-члени ЄС, передусім, Франція та Нідерланди.

З останні 2 роки Україна суттєво наростила обсяги експорту напівпереробленого волокна конопель до ЄС з 1 т у 2021 р. до 215 т у 2023 р. Імпортерами вітчизняної продукції були Німеччина (28 % українського експорту), Польща (27 %), Румунія (18,6 %), Бельгія (10,7 %), Болгарія та Фінляндія (по 7,9 %).

Рис. 10. Розвиток європейського ринку обробленого та необробленого волокна конопель (HS 530210)

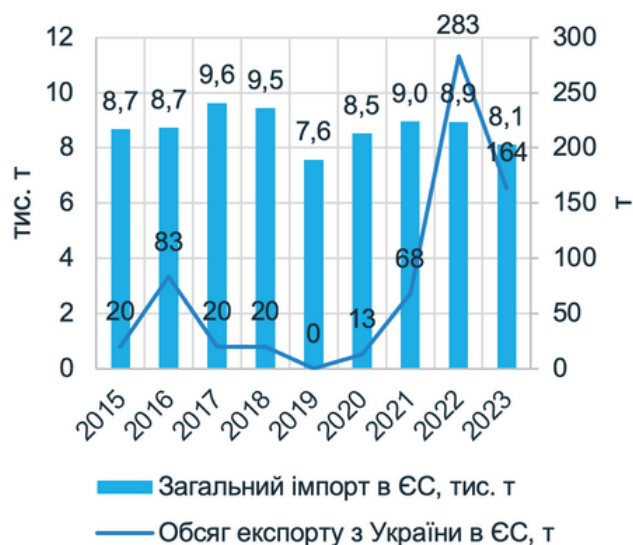
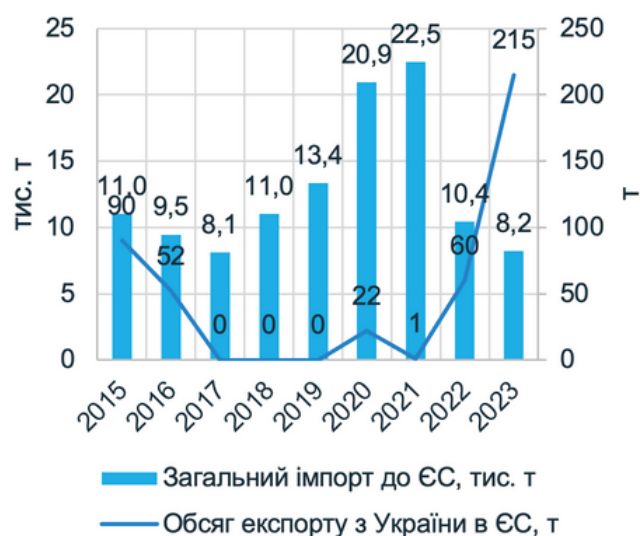

Рис. 11. Розвиток європейського ринку напівпереробленого волокна конопель (HS 530290)

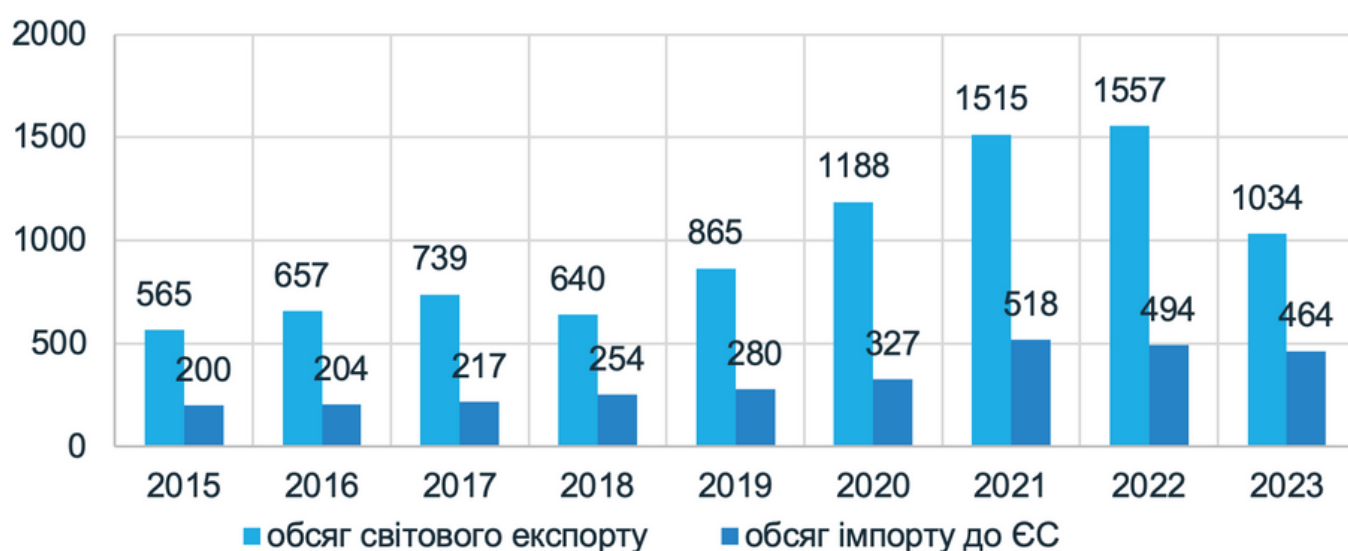

Джерело: розраховано на основі даних ITC Trade Map.

3.3 ПРЯЖА З КОНОПЕЛЬ

У цілому, як європейський, так і світовий ринок пряжі з конопель є перспективним ринком, що активно розвивається. Прогнозується, що глобальний ринок зросте до 350 млн дол. США у 2028 р. із щорічним темпом приросту 11,5 % з 2022 до 2028 рр. (Daily, 2024). З 2017 р. попит на пряжу з конопель на європейському ринку поступово зростає. Максимальний обсяг імпорту мав місце у 2021 та 2022 рр. – 518 та 494 т, відповідно (рис. 12). Основними імпортерами даної продукції у 2022–2023 рр. були Італія та Іспанія, які є одними із світових лідерів на ринку текстильних виробів та одягу. На них у 2023 р. припадало 28 % світового та 62 % європейського імпорту. На відміну від інших видів продукції коноплярства та продуктів їх переробки, Україна не експортує пряжу, а імпортує. З 2020 р. вартість імпорту цієї продукції до України збільшилась з 31 до 47 тис. €.

Рис. 12. Розвиток ринку пряжі з конопель

Джерело: розраховано на основі даних ITC Trade Map.

ВСТАВКА 2

Історія успіху Польщі

У 2014–2022 рр. площі промислових конопель у Польщі зросли зі 107 га до 6190 га (Scheibe, 2023). Такий розвиток зумовлений низкою факторів, зокрема, лібералізацією законодавства, спрощенням доступу до ринків ЄС, програмами державної підтримки галузі, фінансуванням у рамках САП. У 2024 р. польський уряд надавав підтримку галузі через субсидії для малих фермерів (до 5 га) у розмірі 225–1125 € на гектар, в т.ч. для тих, що вирощують коноплі (Płatność, 2024). Оскільки коноплі належать до екологічно чистих культур, то дана галузь отримує фінансову підтримку у рамках Програми розвитку сільських територій Польщі та САП. У Стратегії САП на 2023–2027 рр. для виробників промислових конопель в Польщі передбачено 0,5 млн € субсидій (Świącicki, 2022). Позитивний вплив на галузь промислового коноплярства також має краундфаундинг. Наприклад, підприємство "Комбінат Конопний" (м. Гроново-Гурне, Польща) в 2023 залучив фінансування в розмірі 4,2 млн злотих менше ніж за день (Kombinat).

4. КОНКУРЕНТНІ ПОЗИЦІЇ УКРАЇНИ НА РИНКАХ ПРОДУКЦІЇ КОНОПЛЯРСТВА ТА ПРОДУКЦІЇ ЇЇ ПЕРЕРОБКИ

Одним із джерел конкурентних переваг є формування конкурентних позицій на нішевих ринках. Нішеві ринки охоплюють торговельні відносини, які передбачають експорт товарів з певним ступенем унікальності та відносно ексклюзивним ринком збуту за кордон (El-Sayed, 2022; Nikmah, 2023). Тобто, нішева торгівля передбачає торговельні можливості, в яких обмежена конкуренція є природною формою захисту ринку. Саме таким наразі можна вважати ринок продукції коноплярства та продуктів її переробки.

Україна є нетто-експортером волокна конопель. Попри високий рівень зарегульованості галузі коноплярства до серпня 2024 р. вона мала порівняльні переваги на світовому та європейському ринках відповідної продукції (рис. 13, 14). На світовому ринку волокна порівняльні переваги мають такі країни як Непал, Португалія, Люксембург, Італія, Швейцарія, Нідерланди, Лесото, Іспанія, Румунія, Україна, ПАР та Словенія (Додаток Д, табл. Д.1, Д.2). Тобто, кількість країн, яким вигідно розвивати галузі виробництва та переробки волокна конопель є обмеженою. У 2023 р. лише 12 країн-експортерів обробленого та необробленого волокна з 33 мали порівняльні переваги на світовому ринку. Серед експортерів напівпереробленого волокна переваги сформували 17 країн із 35.

Порівняльні переваги на світовому та європейському ринках волокна конопель Україна сформувала у 2022 р. за рахунок збільшення частки експортної вартості конопель у загальному експорті країни. Основними причинами зазначеного є такі:

1. зменшення вартості загального експорту України після повномасштабного вторгнення на 46 %. Відповідно до формул (1) та (2) скорочення загальної вартості експорту зумовлює підвищення значення RCA та, відповідно, RSCA. Тому, скорочення загальної вартості вітчизняного експорту стало стимулюючим чинником у контексті нарощення порівняльних переваг України на ринку волокна конопель. Відповідні зміни пояснюються, насамперед, зменшенням обсягів вітчизняного експорту значної кількості видів продукції (у тому числі, аграрної) через воєнні дії на території країни. Очікується, що ці зміни матимуть короткостроковий характер, і обсяги загального експорту, як і його вартість, будуть відновлені після завершення війни. З огляду на зазначене, фактор зменшення загальної вартості експорту недоцільно розглядати як системоформуючий у розрізі створення та утримання порівняльних переваг на ринку волокна конопель;
2. вартість експорту волокна конопель у 2022 та 2023 рр. збільшилась, відповідно, у 6,3 та 6,7 разів, порівняно із довоєнним 2021 р. Вартість експорту конопель є стимулюючим чинником, збільшення якого мало позитивний вплив на порівняльні переваги України на світовому ринку волокна конопель.

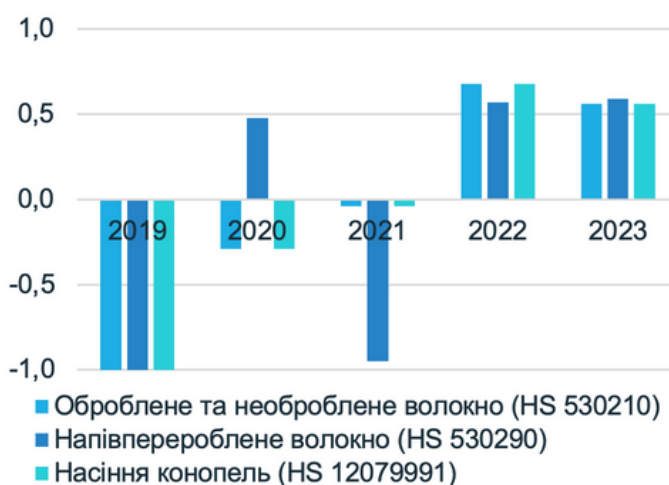
У цілому, подальше закріплення порівняльних переваг України на світовому та європейському ринках можливе лише за рахунок збільшення, по-перше, обсягів експорту

експорту і, по-друге, експортних цін вітчизняного волокна. Останнє потребує, нарощення (1) обсягів виробництва сільськогосподарської сировини (як за рахунок збільшення посівних площ, так і урожайності промислових конопель), (2) потужностей глибокої переробки трести на волокно з високою доданою вартістю. Оскільки розвиток коноплярства суттєво активізувався після повномасштабного вторгнення, очікується, що після припинення бойових дій, цей процес ще більше прискориться в умовах вступу України до ЄС, покращення інвестиційного клімату та зменшення внутрішніх ризиків, спричинених війною.

Рис. 13. Індекс порівняльних переваг RCA України на світовому ринку

Рис. 14. Індекс порівняльних переваг RCA України на європейському ринку

Джерело: розраховано на основі даних ITC Trade Map, Eurostat.

Індикатором конкурентних переваг у межах цінової конкуренції є ціна продукції (табл. 1). Ціни на волокно конопель вітчизняного виробництва є значно нижчі за середньоєвропейські (табл. 2). З одного боку, це є свідченням цінових переваг на ринку вітчизняних експортерів волокна. Згідно із результатами проведених інтерв'ю вітчизняних експертів галузі європейські переробники інколи відмовляються від закупівлі трести конопель у національних виробників на користь імпорту сировини з України завдяки низьким цінам вітчизняної продукції.

Водночас, опитані експерти зазначають, що в Україні виготовляється волокно з мінімальною глибиною переробки. Тому, низькі ціни на вітчизняне волокно конопель обумовлені, передусім, мінімальною та неглибокою обробкою сировини. Крім того, низька ціна українського волокна на світовому та європейському ринках також обумовлена його типом. Так, наразі вітчизняні виробники експортують коротке волокно конопель, яке використовується для подальшої переробки на текстиль, неткані матеріали, паперові вироби, композити та екологічно чисті будівельні матеріали (Виробляємо, 2024). Натомість, інший тип волокна – довге волокно, що застосовується для виготовлення

текстилю, тканин для одягу преміум якості та іншого промислового використання, є значно дорожчим. За результатами інтерв'ю А. Микитіва (Ma'rijany Hemp Company), обмежений перелік вітчизняних переробників конопель на волокно мають потужності для виробництва довгого волокна (зокрема, компанія Ma'Rijany, яка запустила власні переробні потужності лише наприкінці 2024 р.). У цілому, за словами експертів, вітчизняний експорт волокна конопель – це «експорт сировини для сировини».

Не зважаючи на стійку зростаючу динаміку цін на оброблене і необроблене волокно вітчизняного виробництва на європейських ринках, реальні ціни на всі види експортованої продукції мають тенденцію до зменшення (табл. 3). У 2023 р. Україна посіла 9 позицію за ціною на цей вид продукції. Негативним є тренд скорочення ціни на напівперероблене волокно конопель у 2023 р. порівняно із 2022 та 2021 рр.

Таблиця 2. Частка ринку та ціни у розрізі основних конкурентів на європейському ринку продукції коноплярства та продуктів її переробки, 2023 р.

Експортер	Оброблене та необроблене волокно		Напівперероблене волокно		Насіння конопель	
	частка ринку ЄС, %	ціна, €/т	частка ринку ЄС, %	ціна, €/т	частка ринку ЄС, %	ціна, €/т
Австрія	0,30	2514	0,02	5394	2,02	2062
Литва	0,21	1689	1,38	1102	3,97	2820
Великобританія	0,62	1239	0,06	1209	0,25	3920
Нідерланди	71,46	1150	25,56	1121	22,87	3970
Франція	0,76	1084	68,31	472	32,66	1150
Польща	0,91	1001	0,04	1460	1,27	2344
Словаччина	0,21	886	–	–	0,04	7830
Бельгія	1,11	878	0,28	2272	3,67	1690
Україна	1,56	749	0,47	744	0,25	1187
Румунія	0,76	557	–	–	1,46	570
Німеччина	11,69	519	0,33	2143	7,25	4166
Угорщина	1,68	41	0,03	1321	0,23	4261

Джерело: розраховано на основі даних ITC Trade Map, Eurostat.

Таблиця 3. Динаміка експортних цін продукції коноплярства України, €/т

Рік	Насіння конопель		Волокно необроблене або вимочене (HS 530210)		Волокно необроблене або оброблене, але непрядене; пачоси та відходи конопель (HS 530290)	
	номінальна	реальна	номінальна	реальна	номінальна	реальна
2015	1094.87	1094.87	541.00	541.00	230.00	230.00
2016	1584.40	1409.61	829.00	829.00	191.00	191.00
2017	1056.14	826.41	485.00	379.50	–	–
2018	767.15	546.70	546.00	389.10	–	–
2019	810.22	554.66	–	–	–	–
2020	1027.13	669.66	1213.00	790.85	1314.00	856.69
2021	943.39	559.15	638.00	378.15	845.00	500.84
2022	1071.22	501.51	719.00	336.61	1099.00	514.52
2023	1187.32	528.90	720.00	320.73	744.00	331.42
Відхилення 2023 р. відносно 2015 р, %	8.44		33.09		223.48	
Відхилення 2023 р. відносно 2021 р, %	25.86		12.85		-11.95	

Примітка: реальні ціни шляхом приведення номінальних цін до цін 2015 р.

Джерело: розраховано на основі даних ITC Trade Map, Eurostat; даних про рівні інфляції (Індекс, 2025).

Аналогічно позиціям на ринку волокна конопель, України володіє порівняльними перевагами на європейському ринку насіння конопель з 2022 р. (Додаток Д, табл. Д.3). Переваги було сформовано за рахунок зменшення загальної вартості експорту з України, а не завдяки збільшенню вартості експортованого до ЄС насіння. Що стосується цін на насіння, то вони характеризуються стійким трендом до зростання з 2018 р. (табл. 3), але залишаються одними із найнижчих у ЄС (табл. 2). Протягом 2021–2023 рр. ціни на вітчизняне насіння на європейському ринку зросли на 26 %, що не відшкодовує сукупний індекс інфляції за цей період.

5. ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИРОЩУВАННЯ ПРОМИСЛОВИХ КОНОПЕЛЬ

5.1 СОБІВАРТІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ КОНОПЛЯРСТВА

Початкові інвестиції в основні засоби, які необхідні для того, щоб розпочати вирощування промислових конопель, передусім, залежать від вже наявних технічних засобів на підприємстві. Відповідно до технологічних карт вирощування промислових конопель переважна більшість технологічних операцій з вирощування промислових конопель не відрізняється від операцій в інших галузях рослинництва. Тому, значна частина технічних засобів у коноплярстві є стандартною для переважної більшості галузей рослинництва (зокрема, борони, плуги, навантажувачі, розкидачі мінеральних добрив, протруювачі насіння, сівалки, обприскувачі, трактори тощо). Відповідно до результатів інтерв'ю керівників підприємств та їх виробничих підрозділів додаткових інвестицій потребує придбання спеціалізованої техніки для збирання та перегортання. Крім того, на відміну від інших сільськогосподарських культур (окрім цукрових буряків), вирощування конопель потребує вкрай ретельної доробки (вирівнювання) ґрунту перед посівом.

У дослідженні витрати виробництва промислових конопель розраховано у розрахунку на 100 га у розрізі трьох технологій (норми висіву 15, 45 та 75 кг/га) на основі формули (3) (табл. 4). Перші дві технології передбачають вирощування промислових конопель на насіння та тресту, остання – виключно на тресту конопель. У цілому, витрати у розрахунку на 1 га у 2024 р. збільшились на 41–52 % залежно від технології.

Таблиця 4. Виробничі витрати вирощування промислових конопель, грн/га*

Стаття витрат	2021			2024		
	Норма висіву, кг/га			Норма висіву, кг/га		
	15	45	75	15	45	75
Заробітна плата	943.24	952.93	927.87	1160,91	1172,84	1141,99
Дизельне паливо	3432.11	3432.11	3507.43	5728,78	5728,78	5854,51
Мін. добрива	5032.44	7069.38	9046.41	8400,00	11800,00	15100,00
Насіння	1078.38	4275.00	4875.00	1980,00	4680,00	5400,00
Засоби захисту рослин	795.62	808.32	601.50	1328,03	1349,22	1004,01
Електроенергія	259.36	259.36	259.36	638,02	638,02	638,02
Оренда землі	2400.00	2400.00	2400.00	2400,00	2400,00	2400,00
Прямі витрати, всього	13941.16	19197.11	21617.57	21635,74	27768,87	31538,53
в т.ч. ПДВ	1951.76	2687.60	4323.51	3029,00	3887,64	4415,39
Накладні витрати, 10%	1394.12	1919.71	2161.76	2163,57	2776,89	3133,34
Всього витрат на 1 га	17287.04	23804.41	28102.85	23799,32	30545,76	34692,38

Примітка: * – без урахування амортизаційних відрахувань; витрати на добрива, ЗЗР, ПММ, електроенергії станом на 2021 р. визначено шляхом приведення теперішніх цін до 2021 р. на основі кумулятивного індексу інфляції за 2022–2024 рр.; мінімальна заробітна плата у січні 2021 р. становила 6500 грн.

Джерело: розраховано на основі даних Технологічних карт вирощування промислових конопель за двосторонньою технологією, розроблених Інститутом луб'яних культур НААН України.

5.2 ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОЩУВАННЯ ПРОМИСЛОВИХ КОНОПЕЛЬ

ВНУТРІШНІЙ ПОПИТ

Експерти галузі наголошують на тому, що потенційна рентабельність вирощування конопель може сягати 180 % (Грузинська, 2020). Однак, у сучасних умовах вітчизняним виробникам забезпечити таку ефективність дуже складно, а подекуди неможливо. Ключовою проблемою, яка ускладнює розвиток вітчизняного виробництва промислових конопель та обмежує його ефективність, є недостатній попит на відповідну продукцію на внутрішніх ринках. За результатами інтерв'ю встановлено, що незважаючи на те, що вирощування промислових конопель є безвідходним виробництвом, наразі основною продукцією галузі є насіння, оскільки на нього сформовані як зовнішні, так і внутрішній ринки збуту. Однак, деякі виробники конопель відмічають, що внутрішній ринок насіння є обмеженим і суттєве нарощення площ посівів зумовить профіцит цього виду продукції на ринку.

Крім того, експерти ринку наголошують на існуванні проблеми замкнутого кола у галузі виробництва волокна конопель. З одного боку, сільськогосподарські виробники не хочуть вирощувати коноплі, через недостатні потужності переробки на волокно та, відповідно, ринків збуту. З іншого боку, на думку галузевих експертів, потенційні інвестори не бажають будувати переробні заводи через нестачу сировини (Гордійчук, 2024). Наразі в Україні функціонують 3 заводи з переробки конопель на волокно. Загальна річна потужність діючих станом на жовтень 2024 р. заводів складає понад 900 т волокна на рік, зокрема:

- Linen of Desna – річна потужність 500 т волокна (Про компанію, 2024);
- Ukrainian Hemp – річна потужність близько 400 т (виходячи з потужності переробки 1 т трести за годину (Гордійчук, 2024), виходу волокна із трести 20 %, 262 робочих днів на тиждень та 8 робочих годин на добу);
- TOB Calipso Hemp.

Крім того, наразі в Україні офіційно зареєстровано два індустріальні парки, які закупили сучасне обладнання з переробки промислових конопель у 2024 р.:

- Ma'Rijany Hemp Company – річна потужність 3–5 тис. т;
- Hempu UA – річна потужність 2–4 тис. т (виходячи з потужності переробки 1 т трести за годину (Гордійчук, 2024), виходу волокна із трести 20 %, 262 робочих днів на тиждень та 8 робочих годин на добу).

Згідно із результатами проведених інтерв'ю із аграрними виробниками промислових конопель, незначні вітчизняні переробні потужності обмежують можливості реалізації трести. . Зокрема, у деяких господарствах треста конопель попередніх врожаїв залишається нереалізованою. Існує практика її спалювання для власних потреб опалення через неможливість її реалізації на внутрішньому ринку. Є приклад агровиробника, який після оптимального підбору земельної ділянки, апробування технології та успішного вирощування промислових конопель протягом трьох років, відмовився від виробництва продукції коноплярства. Передусім, таке рішення було зумовлене складністю збуту трести конопель, а також практично однаковою економічною ефективністю (див. секцію нижче) виробництва насіння конопель та зернових і олійних культур. Через ризик проблем зі збутом та складні регуляторні процедури, господарство відмовилось від вирощування конопель на користь традиційних сільськогосподарських культур. У разі однакоого рівня економічної ефективності вирощування конопель та традиційних культур, аргументами на користь останніх може стати, по-перше, висока вартість спеціалізованої техніки зі збирання та перегортання урожаю конопель (збір потребує спеціалізованої дорогої техніки, яку наразі не виготовляють на території України (Михайлова, 2019); по-друге, регуляція виробництва промислових конопель (проведення експертизи зразків конопель щодо вмісту ТГК у період цвітіння і перед збором урожаю у сертифікованих криміналістичних лабораторіях (Про внесення, 2023), яких наразі на території України функціонує лише 2).

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОЩУВАННЯ КОНОПЕЛЬ

У табл. 5 відображено економічну ефективність вирощування промислових конопель, оцінену на основі формул (4), (5). Рівень рентабельності виробництва насіння конопель може становити від 58 до 142 %. Що стосується трести, то, як зазначалось вище, на внутрішньому ринку попит на неї обмежений. Тому, у разі відсутності власних переробних потужностей або усталених контактів із переробними заводами, вирощування промислових конопель на волокно є високоризикованим.

Таблиця 5. Ефективність вирощування промислових конопель (внутрішній ринок)

Стаття витрат	Норма висіву, кг/га	
	15	45
Урожайність насіння, т/га	0,70	0,90
Урожайність трести, т/га	3,00	4,60
Собівартість насіння конопель, грн/т	33999,00	33940,00
Собівартість трести конопель, грн/т	8858,00	8858,00
Ціна насіння конопель, грн/т	60000,00	60000,00
Дохід від виробництва насіння, грн/га	42000	54000,00
Прибуток від виробництва насіння, грн/т	26001,00	26060,00
Рівень рентабельності виробництва насіння, %	76,48	159,10

Джерело: розраховано на основі даних Технологічних карт вирощування промислових конопель за двосторонньою технологією, розроблених Інститутом луб'яних культур НААН України.

Отже, розвиток внутрішнього ринку агропродукції коноплярства потребує запуску нових ліній з переробки трести конопель на волокно та нарощення переробних потужностей на території України. Ключовими ресурсами, які необхідні для організації переробки трести конопель, є капітал (насамперед, для інвестування у переробні потужності та спеціалізовану техніку, яка забезпечить мінімальні втрати врожаю (Мохер, 2020) та земля. За словами експертів ринку, необхідно задовольнити потребу у земельних ресурсах, які забезпечать безпосередньо вирощування конопель, дотримання сівозміну (мінімум три сільськогосподарські культури) сівозміни, облаштування переробних потужностей із урахуванням земель навколо заводів (Кошкіна, 2024). За словами представників компанії Ma'Rijany Hemp Company, досягнення високих рівнів урожайності можливе за умови придбання спеціалізованої техніки для виробництва кожного виду продукції (передусім, насіння та волокна), що не виготовляється на території України. Як зазначають деякі опитані експерти, інвестувати додаткові кошти у спеціалізовану техніку для збирання та перегортання є економічно недоцільним, оскільки ті ж самі прибутки але без додаткових фінансових вливань можна отримати від вирощування інших культур.

Натомість, як зазначає авторський колектив на чолі із І. Грузинською, високий рівень рентабельності забезпечується у разі виробництва та збуту всіх видів аграрної продукції з промислових конопель (передусім, насіння, трести) (Грузинська, 2020).

ВСТАВКА 1

Історія успіху Ma'Rijany Hemp Company

Компанія Ma'Rijany Hemp Company є одним із лідерів галузі коноплярства. У 2023 р. на неї припадало близько третини посівних площ промислових конопель України. У 2024 р. компанія закупила необхідне обладнання та будує першу чергу заводу з первинної переробки конопляної трести на довге, коротке волокно та кострицю, а також спеціалізовану техніку для збирання та перевертання насіння. За словами засновника Ma'Rijany Hemp Company і співзасновника K-Tech Андрія Микитів, ключовими факторами успіху компанії є (1) організація господарської діяльності на основі вертикальної інтеграції, яка наразі охоплює етапи вирощування промислових конопель та первинну переробку із перспективою поглиблення вздовж продуктового ланцюга; у такий спосіб компанія не лише забезпечує перероблення власної сировини, але й продукції інших виробників та виготовляє продукт з вищою доданою вартістю; (2) здатність сформувати колектив експертів зі значним практичним досвідом та розумінням всіх етапів та операцій ланцюга постачання; (3) детально пророблені бізнес-план та фінансова модель проєкту, які дали можливість залучити необхідний інвестиційний капітал для імпорту спеціалізованої агротехніки та будівництва переробного заводу.

5.3 ОЦІНКА ДОЦІЛЬНОСТІ КАПІТАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У ВИРОБНИЦТВО ВОЛОКНА ПРОМИСЛОВИХ КОНОПЕЛЬ

Зважаючи на актуальність розвитку виробництва та переробки промислових конопель, у дослідженні проведено аналіз доцільності інвестування в організацію первинної переробки конопель на грубе волокно на засадах вертикальної інтеграції. Продуктовий ланцюг охоплює такі етапи: селекційне вирощування посівного матеріалу; вирощування промислових конопель на суху біомасу та кострицю; виготовлення грубого волокна. Особливістю господарювання суб'єктів бізнесу на принципах вертикальної інтеграції є їх тісна співпраця та створення доданої вартості на базі виробничих потужностей учасників вертикально інтегрованої структури.

Для оцінки доцільності капітальних вкладень використано формули (6)–(11). Оцінювання інвестиційної привабливості виробництва та переробки промислових конопель здійснено у розрахунку на 10 тис. га посівної площі промислових конопель із подальшою їх переробкою. В основу оцінювання потенційної інвестиційної привабливості виробництва та первинної переробки промислових конопель на засадах вертикальної інтеграції покладено дані технологічних карт вирощування конопель та результати інтерв'ю експертів. Зокрема, оцінки інвестиційної привабливості базуються на таких припущеннях:

1. виробництво посівного матеріалу: рівень урожайності насіння складає 0,8 т/га; норма висіву для вирощування промислових конопель на волокно становить 0,08 т/га; витрати на вирощування селекційного насіння промислових конопель – 1600 дол. США/га; ціна на селекційне насіння – 3700 дол. США/т. Необхідний обсяг посівного матеріалу для вирощування промислових конопель на площі 10 тис. га становитиме т, а площа для виробництва посівного матеріалу – га; постійні витрати – 333 тис. дол. США;

2. вирощування промислових конопель на біомасу: рівень урожайності промислових конопель (суха треста) складає 6 т/га; витрати на вирощування промислових конопель – 950 дол. США/га (враховано витрати на 1 га відповідно до Технологічних карт вирощування промислових конопель, а також 25 % непередбачуваних витрат).; ціна сухої трести – 350 дол. США/т;

3. виробництво грубого волокна та костриці: поточні витрати переробку трести конопель – 300 дол. США/т; частка волокна у сухій тресті – 26% ; частка костриці у сухій тресті – 65 %; ціна грубого волокна – 3750 дол. США/т, ціна костриці – 300 дол. США/т; постійні витрати на переробку трести – 3,5 млн дол. США; щорічні амортизаційні відрахування – 4,8 млн дол. США.

Таблиця 6. Оцінювання доцільності капітальних інвестицій у виробництво грубого волокна конопель на засадах вертикальної інтеграції

Показник	Селекційне вирощування насіння	Вирощування біомаси	Виробництво грубого волокна та костриці	В цілому за вертикально інтегрованою структурою
Загальний обсяг капітальних інвестицій, дол. США	2 500 000	50 000 000	72 000 000	124 500 000
Виробничі витрати, дол. США	1 933 333	9 500 000	18 000 000	29 433 333
Дохід, дол. США	2 960 000	21 000 000	60 450 000	84 410 000
Прибуток, дол. США	1 026 667	11 500 000	48 700 000	51 476 667
Рівень рентабельності, %	53,10	121,05	216,00	174,89
Термін окупності	2 роки, 5 місяців	4 роки, 4 місяці	2 роки	3 роки

Джерело: розраховано на основі результатів інтерв'ювання експертів, даних технологічних карт вирощування промислових конопель.

Відповідно до результатів інтерв'ю експертів у сфері переробки конопель на волокно розвиток галузі гальмується небажанням інвестувати значні кошти в умовах відсутності успішних прикладів вирощування та переробки промислових конопель. Високі рівні рентабельності аграрної та переробної галузей є недостатнім стимулом значних

капітальних інвестицій. Саме тому, вкрай важливим є створення стимулюючих умов на етапі запуску бізнесу. Особливо це стосується переробки, яка є найбільш капіталомістка. Що ж стосується аграрних виробників, то їх підтримка доцільна аналогічно іншим галузям аграрного сектора економіки України.

Ще одним напрямом запуску та активізації розвитку аграрного виробництва промислових конопель є налагодження виробництва спеціалізованої техніки на території України та внесення відповідних виробників й технічних засобів до відповідного переліку, затвердженого Міністерством економіки України.

5.4 ПІДТРИМКА ВИРОБНИКІВ ПРОМИСЛОВИХ КОНОПЕЛЬ

В Україні функціонують 2 індустріальні парки, які спеціалізуються на виробництві та переробці промислових конопель (Ma'Rijany Hemp Company та Hempu UA). Відповідно до чинного законодавства операції з імпорту нового устаткування (обладнання) та комплектуючих виробів до нього, що здійснюються у межах діяльності індустріального парку, звільняються від оподаткування податком на додану вартість [Про внесення змін, 2022]. Проте, проблемою є неврегульованість механізмів практичної імплементації даної норми закону у випадку ввезення обладнання та комплектуючих, які, з одного боку, є комплексним об'єктом (тобто, цілісною виробничою лінією), але, з іншого боку – ввозяться кількома транспортними засобами. Зокрема, реалізуючи інвестиційний проект в межах індустріального парку компанія Ma'Rijany стикнулася з проблемою тривалого та непрогнозованого у часі процесом митного погодження технічної документації, необхідної для ввезення обладнання за нульовою ставкою ПДВ. Консультації з митними органами тривали 3,5 місяці. У результаті довготривалість узгоджень повністю нівелювала вартість пільги на ПДВ, а також – призвела до істотного зміщення строків запуску лінії в експлуатацію. Через процедурні затримки команда проекту прийшла до висновку про те, що з цієї точки зору оптимальним було б не реєструвати індустріальний парк, а імпортувати обладнання за стандартною ставкою розмитнення. Тобто, реальне отримання задекларованих вигід від функціонування індустріальних парків потребує подальшої чіткої формалізації та спрощення процедур розмитнення.

Додатковим джерелом часткового покриття витрат на закупівлю дорогої спеціалізованої сільськогосподарської техніки є фінансова підтримка агровиробників. Визнання коноплярства стратегічно важливою для країни галуззю із затвердженням відповідних програм її розвитку забезпечать створення умов для спеціального режиму державної підтримки виробників промислових конопель. Такий підхід до стимулювання розвитку коноплярства імплементований у Франції, Німеччині, Італії, Польщі, Іспанії, Чехії, Нідерландах тощо. Саме дотації після вступу до ЄС були однією із рушійних сил розвитку коноплярства в Польщі та Румунії. У разі виплати мінімальної прямої підтримки, задекларованої в ЄС – 200 €/га (Income), розмір витрат у розрахунку на 1 га зменшиться приблизно на 22–33 % залежно від технології вирощування. За таких умов, наприклад, господарство із посівною площею промислових конопель 1000 га отримає додаткових 200 тис. €, які можуть бути інвестовані у придбання спеціалізованої сільськогосподарської техніки.

Одним із позитивних ефектів від вирощування промислових конопель є їх здатність поглинати вуглекислий газ. Враховуючи результати наукових досліджень, вирощування промислових конопель на 1 га з урожайністю 6 т/га здатне забезпечити поглинання від 3 т (Dhondt, 2021) до 8,22–9,6 т (Jensen, 2022) вуглецю. Менеджери однієї із українських компаній у сфері коноплярства у процесі інтерв'ю зазначили, що відповідно до їх попередніх розрахунків, у разі входу агровиробника промислових конопель на ринок карбонових сертифікатів, він зможе отримувати до 300 €/га додаткового доходу. У випадку ж отримання ще 200 € субсидій у розрахунку на 1 га, виробник із посівною площею 800 га отримає 400 тис. €. Це складає 34 % загальної вартості техніки для збирання (1 косарка вартістю близько 800 тис. €) та перекидання (3 перекидачі загальною вартістю 360 тис. €).

Додаткові надходження за рахунок підтримки та продажів карбонових сертифікатів сприятимуть формуванню цінових конкурентних переваг вітчизняних виробників як на європейському та світовому ринку продукції конопель, так і в цілому на ринках текстильної продукції. Наразі, одним із основних факторів, що стримують розвиток ринку натуральних текстильних виробів, є їх висока ціна порівняно із синтетичними волокнами (Gschwandtner, 2022).

5.5 ДЕФІЦИТ ПОСІВНОГО МАТЕРІАЛУ ПРОМИСЛОВИХ КОНОПЕЛЬ

Одним з головних факторів, що на, на думку опитаних експертів, стане на заваді повноцінного розвитку вітчизняної галузі коноплярства, є проблеми з кількістю, а подекуди і з якістю насіннєвого матеріалу промислових конопель української селекції. Основним виробником насіннєвого матеріалу в Україні протягом багатьох років був і наразі залишається Інститут луб'яних культур Національної академії аграрних наук України. На базі Інституту вперше було створено сорти одностомних високопродуктивних промислових конопель з повною відсутністю наркотичних сполук – ТГК. Сьогодні на ринку з'являються нові виробники насіння конопель, які працюють за ліцензією інституту, а також розвиваються підприємства, що впроваджують власну селекцію з промисловими коноплями за методиками Інституту луб'яних культур. З 21 сорту промислових конопель з національного реєстру – 13 сортів належать безпосередньо Інституту, а інші створені із залученням експертизи науковців установи.

Під час інтерв'ю співробітники Інституту луб'яних культур підкреслили існування проблеми несвоєчасної виплати та недостатніх розмірів заробітної плати та, як наслідок, втрати частини висококваліфікованих фахівців. Нестача фінансування також призвела до неможливості підтримувати матеріально-технічну базу установи у належному стані. За таких умов науковий розвиток за напрямом селекція та виробництво насіннєвого матеріалу є ускладненими.

Існує варіант часткового заміщення насіння вітчизняного виробництва імпортом. Проте, перешкодою використання насіння зарубіжних сортів промислових конопель може стати необхідність проходження процедури їх реєстрації у реєстрі сортів рослин України. Для активізації аграрного виробництва промислових конопель важливо максимально спростити цей процес (зокрема, сортів, що зареєстровані у Спільному каталозі сортів

сільськогосподарських рослин Європейського Союзу) та забезпечити його мінімальну тривалість. Крім того, відповідно до гіпотези фахівців Інституту луб'яних культур навіть у разі використання імпортного насіння є ризик невідповідності базових характеристик завезених сортів конопель та їх відхилення від законодавчих норм в процесі їх акліматизації (передусім, за показниками ТГК). За словами фахівців Інституту, Біологічні особливості конопель – прагнення повернутися до своїх «первісних характеристик» – вимагають комплексної насіннєвої та селекційної роботи при розмноженні конопель, що ускладнює безпосередньо насіннєву роботу та вимагає суворого дотримання відповідних методик.

Враховуючи зазначене, у разі суттєвого збільшення посівних площ промислових конопель важливим є відродження вітчизняної селекції та збільшення обсягів внутрішнього виробництва насіння промислових конопель. Перспективним також є вхід на зовнішні ринки посівного матеріалу. Франція є найяскравішим прикладом країни, яка створила та утримує стійкі конкурентні позиції на світовому ринку посівного матеріалу промислових конопель. Формування стійких позицій лідера уможливили розвиток селекції у країні та, як наслідок, здатність виготовляти посівний матеріал із урахуванням технічних потреб окремих ринків (зокрема, для іншої півкулі) [InterChanvre, 2017].

5.6 ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ВИРОБНИЦТВА ТА ПЕРЕРОБКИ ПРОДУКЦІЇ КОНОПЛЯРСТВА

Сильні та слабкі сторони, потенційні можливості й ризики вітчизняної галузі коноплярства і сформованих у її межах ланцюгів постачання відображено у табл. 7. Виходячи із результатів представленого SWOT-аналізу, основний фокус акторів ринку продукції коноплярства та продуктів її переробки, а також державних інституцій має, насамперед, сконцентруватись на вирішенні таких проблем як:

1. нестача переробних потужностей;
2. дефіцит посівного матеріалу;
3. проблеми щодо реалізації норм чинного законодавства, які стосуються податкових преференцій для індустриальних парків.

Всі інші стримуючі розвиток галузі фактори описані вище, здебільшого є наслідками зазначених трьох проблем.

Таблиця 7. SWOT-аналіз галузі коноплярства

Сильні сторони	Слабкі сторони
- Значні площі сільськогосподарських земель, які придатні для вирощування промислових конопель (особливо в регіонах із недостатньо родючими ґрунтами у контексті вирощування традиційних с.-г. культур) - Потенційно високий рівень рентабельності (за умови можливості збуту продукції та безвідходного аграрного виробництва) - Довготривала історія і практичний досвід селекції та виробництва посівного матеріалу для вирощування промислових конопель	- Обмежений обсяг виробництва насіннєвого матеріалу - Відсутність переробних потужностей для виробництва волокна глибокої переробки із максимальною ціною та доданою вартістю - Складність збуту трести через недостатні переробні потужності - Низькі ціни на зовнішніх ринках через мінімальну глибину переробки волокна та тип експортованого волокна - Недостатня дієвість механізмів реалізації податкових преференцій, передбачених для індустріальних парків - Необхідність реєстрації ліцензованого в ЄС посівного матеріалу
Можливості	Загрози
- Формування локальних замкнутих ланцюгів постачання від виробництва посівного матеріалу до виготовлення та реалізації продукції глибокої переробки промислових конопель - Розвиток альтернативних напрямів переробки (зокрема, на пелети для опалення, порох, будівельні матеріали), на продукцію яких існуватиме стабільний попит - Карбонові сертифікати - Розвиток органічного коноплярства - Формування стійких конкурентних позицій на світовому та європейському ринках продукції з максимальною доданою вартістю (у разі будівництва переробних заводів)	- Потенційні втрати через воєнні дії - Ризик недостатньої реалізації потенціалу земельних ресурсів через обмежене виробництво посівного матеріалу - Відсутність можливості диверсифікації постачальників посівного матеріалу - Відповідно до думки експертів галузі існує ризик тиску з боку правоохоронних органів [Козаченко, 2023], незважаючи на дерегуляцію та легалізацію вирощування промислових конопель в Україні (за прикладом інших країн, які пройшли етап дерегуляції США, Хорватія, Іспанія)

Джерело: власні дослідження, результати інтерв'ю з експертами галузі коноплярства (агровиробники, виробники посівного матеріалу, науковці, переробники).

На базі результатів представленого SWOT-аналізу та думки експертів, опитаних у процесі даного дослідження, сформовано такі напрями розвитку галузі:

ВЕРТИКАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ

Поглиблення співпраці всіх учасників ланцюга постачання із орієнтацією на виробництво та експорт продукції з максимальною доданою вартістю. На думку експертів, з якими було проведено інтерв'ю, особливо актуальною є тісна співпраця між виробниками (як аграрними, так і промисловими) та виробниками насіння на контрактній основі.

РОЗВИТОК ПЕРЕРОБНИХ ПОТУЖНОСТЕЙ

Формування внутрішніх ринків збуту є невід'ємною умовою розвитку коноплярства. Окрім традиційної глибокої переробки та виготовлення високоякісного волокна з високою доданою вартістю важливо стимулювати будівництво заводів з переробки промислових конопель на продукти, що характеризуються зростаючим попитом в умовах війни, високої вартості енергоресурсів та трендів на екологічний спосіб життя. Прикладом таких продуктів є пелети для опалення, порох, будівельні матеріали тощо. Зокрема, на думку експертів, на фоні значного зростання попиту на боєприпаси та дефіцит пороху перспективним є виробництво конопель для подальшої їх переробки на порох [Павлиш У Мінагрополітики, 2024; Павлиш Рада, 2024]. Наразі вже розглядаються перспективи будівництва заводів з виготовлення пороху на території України та обговорюють напрями і механізми державної підтримки виробників бавовнику з метою його переробки на порох. З словами міністра аграрної політики та продовольства Віталія Ковалю, у 2025 р. планується запуск державних програм з фінансування виробників цієї культури [Коваль, 2024]. З огляду на те, що коноплі є альтернативою бавовні, яка адаптована до сучасних агрокліматичних, ландшафтних та інших особливостей України, логічним було б забезпечення підтримки виробників промислових конопель, які спрямовуватимуть свою продукцію саме на стратегічно важливу для країни переробку на порох.

ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА

Джерела фінансування: 1) податкові преференції для запуску бізнесу (зокрема, для імпорту обладнання індустриальними парками за умови врегулювання процедурних питань з боку митної служби, податкові канікули під час запуску переробних потужностей); 2) отримання здешевлених кредитів (стимулювання комерційних банків давати кредити виробникам та переробникам промислових конопель, часткове відшкодування відсотків за кредит для агровиробників); 3) міжнародні гранти та проєктні кошти. Окремим питанням є повноцінне фінансування діяльності науковців-селекціонерів. Відповідно до результатів проведених інтерв'ю з експертами галузі, зокрема, представниками Української Конопляної Асоціації, важливим є формування замовлень, зокрема і державних, на селекцію сортів.

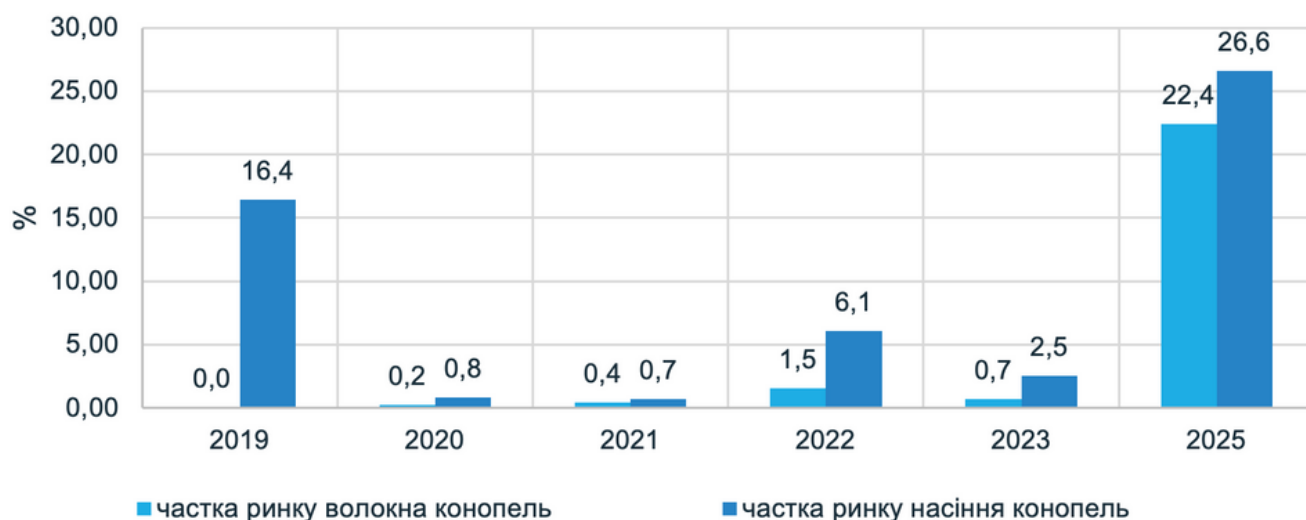
ВРЕГУЛЮВАННЯ ЗАКОНОДАВЧИХ НОРМ

Роз'яснення норм законодавства, що дерегулює вирощування промислових конопель правоохоронним органам задля усунення зазначеного експертами ризику необґрунтованого контролю та штрафних санкцій.

Відповідно до припущення Міністерства аграрної політики України посівна площа технічних конопель у 2025 р. складе 8000 га (Бриль, 2024). На рис. 14 відображено

потенційне збільшення частки України на ринку насіння та волокна конопель за умови експорту всього обсягу додатково виготовленої продукції на європейські ринки. У прогнозних розрахунках зроблено два припущення. По-перше, враховано, що все додатково виготовлене насіння конопель експортуватиметься. По-друге, треста, отримана за рахунок збільшених посівних площ, буде перероблена на волокно із подальшим її експортом.

Рис. 14. Умовне потенційне збільшення частки України на європейському ринку основних продуктів коноплярства України у 2025 р.

Примітка: відповідно до припущення Міністерства аграрної політики України про посівну площу промислових конопель у 2025 р. 8000 га, рівня урожайності 22,75 ц/га волокна (6,5 т/га трести із виходом волокна 35 %) та насіння – 0,9 т/га.

Джерело: розраховано на основі даних ITC Trade Map.

Представлений прогноз є оптимістичним та враховує значне збільшення площ промислових конопель, які наразі, на думку галузевих експертів залучених у дане дослідження, не забезпечене достатніми обсягами посівного матеріалу. Отримані результати дають підстави очікувати на суттєве зростання частки ринку України на європейських ринках насіння та волокна конопель за умови вирішення окреслених у дослідженні проблем. Крім того, у перспективі експортоване до ЄС волокно може реалізуватись за значно вищими цінами, у разі розбудови мережі переробних заводів та поглиблення переробки.

ВИСНОВКИ

1. Світовий та європейський ринки продукції коноплярства, зокрема, ринки насіння та волокна конопель, характеризуються стійким трендом до розвитку. Наразі продукція коноплярства використовується у значній кількості галузей, а саме: текстильній, будівельній, медичній, хімічній, целюлозній, воєнній.
2. Незважаючи на високий рівень регульованості вирощування промислових конопель, вітчизняна галузь коноплярства почала відновлюватись з 2017 р. Як результат, мало місце поступове збільшення посівних площ та нарощення обсягів експорту насіння та волокна. Після повномасштабного вторгнення РФ на території України було запущено нові потужності з переробки трести на волокно конопель. Зазначене є свідчення бажання вітчизняних виробників розвивати виробництво та переробку промислових конопель.
3. Україна має порівняльні переваги на світовому та європейському ринках продукції коноплярства. Для посилення цих переваг, доцільним є імплементація регуляторних механізмів стимулювання розвитку виробництва та переробки промислових конопель.
4. Основним рушієм розвитку вітчизняного виробництва та переробки промислових конопель є високий рівень рентабельності галузі. Однак, через обмеженість внутрішнього попиту на тресту конопель, спричинену недостатніми переробними потужностями, деякі аграрні виробники відмовляються від вирощування культури.
5. Як результат, наразі промислові коноплі в Україні вирощуються більше задля насіння, а не для виробництва волокна. Наразі на території України функціонує три переробні заводи, але їх потужностей недостатньо навіть для переробки поточних обсягів виготовленої трести, не говорячи про потенційні об'єми виробництва. Однією із основних причин нестачі переробних потужностей є висока вартість обладнання. Крім того, ефективне вирощування промислових конопель потребує значних капітальних інвестицій у закупівлю спеціалізованої сільськогосподарської техніки.
6. Ще одним фактором, що потенційно може обмежити розвиток вітчизняного коноплярства у майбутньому є нестача посівного матеріалу. Експерти наголошують на тому, що потенційне нарощення посівних площ промислових конопель, навіть у разі будівництва достатніх переробних потужностей, наразі не є реалістичним через втрату потенціалу виробництва посівного матеріалу та можливостей виведення нових сортів. Імпорт насіння з європейських країн також не є альтернативним варіантом, зокрема, через біологічні особливості культури та тривалий період реєстрації зарубіжних сортів.
7. За словами галузевих експертів, залучених у даному дослідженні, існує ризик недостатньої реалізації правоохоронними органами нових законодавчих норм, які дерегулюють та легалізують вирощування промислових конопель. Реалістичність таких очікувань аграрних виробників підтверджується негативним досвідом інших країн, які зіткнулися з проблемою неправильної класифікації поліцією промислових конопель після легалізації їх виробництва (наприклад, США, Хорватія, Іспанія та ін.).

РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Впровадити механізми державної підтримки та регулювання, такі як податкові преференції, часткове відшкодування відсотків за кредитами та стимулювання банків до фінансування закупівлі обладнання й будівництва переробних заводів. Це стимулюватиме виробників і переробників інвестувати у створення переробних потужностей, що забезпечить зростання внутрішнього попиту на аграрну продукцію коноплярства. Зазначена підтримка є критично важливою на етапі запуску як агарного напряму вирощування промислових конопель, так і переробки. З огляду ж на високу рентабельність галузі у подальшому суб'єкти бізнесу будуть спроможні забезпечувати розширене відтворення та масштабувати діяльності на базі реінвестицій.
2. Поглибити співпрацю між усіма учасниками виробничого процесу, від селекціонерів і насіннєвих станцій до виробників кінцевої продукції, зокрема на засадах вертикальної інтеграції. Вона може базуватися на контрактних угодах, що є доцільним для узгодженості дій, стабільності постачання та ефективного розвитку галузі.
3. Спрощення процедур реєстрації сортів промислових конопель у реєстрі сортів рослин України
4. Запровадження такої системи функціонування селекціонерів сортів промислових конопель, що дозволила би повноцінне фінансування та ефективну діяльність останніх. Налагодження трьохсторонніх відносин між аграрними виробниками, що вирощують промислові коноплі, та інститутом і насіннєвими станціями. Це дасть змогу забезпечити виробників насіннєвого матеріалу оборотними засобами, максимально узгоджувати попит та пропозицію на насіння.
5. Надавати державну підтримку аграрним виробникам промислових конопель у разі можливості використання виготовленої ними продукції для виробництва стратегічно важливих для країни продуктів (наприклад, пороху).
6. Проводити превентивні роз'яснювальні роботи серед працівників правоохоронних органів щодо відмінностей між промисловими коноплями та продукцією, що підпадає під особливий контроль у контексті обігу наркотичних засобів.
7. Врегулювати процедури погодження технічної документації, необхідної для ввезення переробного обладнання за нульовою ставкою ПДВ. Зазначене є важливим з огляду на перспективність реєстрації індустріальних парків для будівництва переробних потужностей.

ДЖЕРЕЛА

Arici, G., & Lehmann, M. (2020). CEO agenda 2020 - COVID-19 edition. Copenhagen, Denmark: Global Fashion Agenda & McKinsey. Retrieved from <https://www.mckinsey.com/business-functions/strategy-and-corporate-finance/our-insights/the-restart>

Bajgain, K. R. (2023). Features of Nepal Trade Integration Strategy 2023. New Business Age. <https://www.newbusinessage.com/article/features-of-nepal-trade-integration-strategy-2023>

Balassa, B. (1965). Trade liberalization and "revealed" comparative advantage. The Manchester School of Economic and Social Studies, 32, 99–123.

Beck, M., Van Bunnem, P., Bodart, S., Münch, A., Gorny, H., & Badouix, M. (2024). Rural areas - Levels of support and impact on competitiveness of farms. Final report. Research for Agri Committee. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/747270/IPOL_STU\(2024\)747270_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/747270/IPOL_STU(2024)747270_EN.pdf)

Cannabidiol (CBD): Industry Report. (2020). SEDULO. <https://www.sedulo.co.uk/wp-content/uploads/2020/05/Sedulo-MarketWatch-Cannabidiol-Industry-Report.pdf>

Daily Express Data. (2024). Hemp Yarn Market Data Outlook: Projections for Size Growth. <https://www.linkedin.com/pulse/hemp-yarn-market-data-outlook-projections-size-growth-hvu6e/>

Dhondt, F. (2020). The future of hemp fibres under changing climate conditions. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.28871.52643>

Dhondt, F., & Muthu, S. S. (2021). The environmental and social impacts of hemp. In S. S. Muthu (Ed.), Hemp and sustainability (pp. 15–35). Springer.

Dovgal, O. V., Kravchenko, M. V., Demchuk, N. I., Odnoshevnaya, O. A., Novikov, O. Y., Andrusiv, U. Y., Lesik, I. M., & Popadynets, I. R. (2017). Methods of competitiveness assessment of agricultural enterprise in Eastern Europe. Regional Science Inquiry, 0(2), 231–242.

Duval, G. (2016). Hemp, from fiber to hempseed. Jardins de France, 644. <https://www.jardinsdefrance.org/le-chanvre-de-la-fibre-au-chenevis/>

Duvnjak, T., Vrandecic, K., Sudaric, A., Cosic, J., Siber, T., & Matosa Kocar, M. (2023). First report of hemp Fusarium wilt caused by Fusarium Oxysporum in Croatia. Plants, 12(18), 3305. <https://doi.org/10.3390/plants12183305>

El-Sayed, M. A. (2022). The interrelationship between niche marketing and competitiveness. International Design Journal, 12. https://www.researchgate.net/publication/365026404_The_interrelationship_between_niche_marketing_and_Competitiveness

Growing CBD hemp in France. (26.06.2019). Marie Jeanne CBD. <https://mariejeanne-cbd.com/en/blog/post/14-Everything-about-hemp-growing-in-France.html>

Gschwandtner, C. (2022). Outlook on Global Fiber Demand and Supply 2030. Lenzinger Berichte, 97, 11 – 19.

Income support explained. European Commission. https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/income-support/income-support-explained_en?utm_source=chatgpt.com

InterChanvre. (2017). Plan filière de l'interprofession du chanvre. https://www.interchanvre.org/documents/5.actu_presse/documents_de_reference/201801_Plan_Filiere_InterChanvre.pdf

Is CBD Legal in Croatia? (2024). CBD Oil Europe. <https://cbdoileurope.com/is-cbd-legal-in-croatia-2024/>

Jensen, G., Meyer, G., Dissanayake, S. T. M. (2022). Industrial Hemp – A review of economic potential, carbon sequestration, and bioremediation. Portland State Hemp Collaborative, Institute of Sustainable Solutions. <https://www.pdx.edu/sustainability/sites/sustainability.web.wdt.pdx.edu/files/2022-09/Industrial%20Hemp%20-%20A%20review%20of%20economic%20potential%20carbon%20sequestration%20and%20bioremediation%20ver16%20August18%202022.pdf>

Kender: újra felfedezett multitalentum. (2024). MezőHír. <https://mezohir.hu/2024/08/11/agrar-kender-ipari-alternativ-mezogazdasag/>

Kombinat Konopny zebral 4,2 mln zł w niespełna 40 minut! Crowdway. <https://www.crowdway.pl/kombinat-konopny-zebral-42-mln-zl-w-niespelna-40-minut/>

Latruffe, L. (2010). Competitiveness, productivity and efficiency in the agricultural and agri-food sectors. OECD Food, Agriculture and Fisheries Papers, No. 30. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/5km91nkd6d6-en>

Laursen, K. (2015). Revealed comparative advantage and the alternatives as measures of international specialization. Eurasian Business Review, 5(1), 99–115. <https://doi.org/10.1007/s40821-015-0017-1>

Marchenko, Z., & Prymakov, O. (2020). Hemp growing in Ukraine – the modern stage of development and opportunities. Bast and Technical Crops, 8(13), 76–88. [https://doi.org/10.48096/btc.2020.8\(13\).76-88](https://doi.org/10.48096/btc.2020.8(13).76-88)

Mullane, L. (2022). Croatian cannabis and hemp business owners feel the ‘unfair’ weight of the law. CannIntelligence. <https://cannintelligence.com/croatian-cannabis-and-hemp-business-owners-feel-the-unfair-weight-of-the-law/>

Nikmah, F., Sukma, E., Suwarni, E., & Hidayat, C. (2023). Effectuation strategy and niche marketing for competitive advantage. International Journal of Scientific Research and Management, 11, 4903–4910. <https://doi.org/10.18535/ijrm/v11i05.em05>

OECD. (2011). Globalisation, Comparative Advantage and the Changing Dynamics of Trade, Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264113084-en>

Pfau, L. (2024). Classifications of Hemp Products and Trade Statistics Challenges. Signature Products. <https://blog.signature-products.com/trade-statistics-and-classification-challenges/>

Platność dla małych gospodarstw (2024). Website of the Republic of Poland. <https://www.gov.pl/web/arimr/platnosc-dla-malych-gospodarstw-24>

Scheibe, M., Urbaniak, M., & Bledzki, A. (2023). Application of Natural (Plant) Fibers Particularly Hemp Fiber as Reinforcement in Hybrid Polymer Composites - Part II. Volume of Hemp Cultivation, Its Application and Sales Market. Journal of Natural Fibers, 20(2). <https://doi.org/10.1080/15440478.2023.2276715>

Shresth, Sukeerti. The Case for Hemp Textiles as a Sustainable Nepali Product. (2023). Nepal Economic Forum. <https://nepaleconomicforum.org/the-case-for-hemp-textiles-as-a-sustainable-nepali-product/>

Simmonds, L. (2023). Could Croatian hemp growing industry rescue domestic economy? Total Croatia News. Retrieved January 13, 2025, from <https://total-croatia-news.com/news/business/croatian-hemp-growing/>

Święcicki, B. (2022). Dopłaty do uprawy konopi włóknistych w latach 2023-2027 – znamy stawki! Kombinat Konopny. <https://kombinatkonopny.pl/doplaty-do-uprawy-konopi-wloknistych-w-latach-2023-2027-znamy-stawki/>

Wang, W.-C., Lin, C.-H., & Chu, Y.-C. (2011). Types of competitive advantage and analysis. *International Journal of Business and Management*, 6(5), 100–104. <https://doi.org/10.5539/ijbm.v6n5p100>

World of Global Reports. (2024). Europe Hemp Seed Market Metrics by Application. <https://www.linkedin.com/pulse/europe-hemp-seed-market-metrics-application-world-of-global-reports-r1onc/>

Yashas, T. G., Sanjay, M. R., Parameswaranpillai, J., & Siengchin, S. (2019). Natural fibers as sustainable and renewable resources for the development of eco-friendly composites: A comprehensive review. *Frontiers in Materials*, 6, Article 226. <https://doi.org/10.3389/fmats.2019.00226>

Борисова, В. А. (2000). Підвищення конкурентоспроможності підприємств АПК. *Економіка АПК*, (5), 75–78.
Бриль, Р. (2024). Україна вирішила відродити коноплярство. Засіють 8000 га. *Liga.net*. <https://biz.liga.net/ua/ekonomika/all/novosti/ukraina-vyrishyla-vidrodyty-konopliarstvo-zasiut-8000-ha>

Виробляємо продукцію з технічних конопель. (2024). Ma'rijany. <https://marijany.com.ua/products/>

Горбаненко, С. (2019). Скіфи і cannabis sativa I. *Health Technology Assessment*, 3–4.

Гордійчук, Д. (2024). Від порошу до одягу. Як відроджується промислове коноплярство. *Економічна правда*. <https://epravda.com.ua/publications/2024/09/24/719704/>

Грузинська, І., Смагіна, А., Перепилиця, О., Герасименко, Н., & Попсуй, А. (2020). Зелена книга: Ринок технічних конопель. Київ: Офіс ефективного регулювання BRDO.

Заруцький, І. Д. (2013). Оцінка впливу інституційного середовища на конкурентоздатність аграрного підприємства: монографія. Луганськ: Ноулідж.

Індекс інфляції в Україні 2025 (2025). Мінфін. <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>

Коваль, В. (2024). В Україні завершується збір першого урожаю бавовни. <https://t.me/vitalykoval8/15239>

Козаченко, О. (2023). "Легалізація" технічних конопель. Чи зможе Україна стати великим виробником та експортером цієї культури. *Delo.ua*. <https://delo.ua/business/legalizaciya-texnicnix-konopel-ci-zmoze-ukrayina-stati-velikim-virobnikom-ta-eksporterom-cijeyi-kulturi-421071/>

Кошкіна, І. (2024). Вирощування конопель принесе понад 12 млн зі 100 га. *Kurkul.com*. <https://kurkul.com/spetsproekty/1589-viroschuvannya-konopel-prinese-ponad-12-mln-zi-100-ga>

Малік, М. Й., & Нужна, О. А. (2007). Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ.

Михайлова Л. І., Коренівська Л. В. Еволюційні засади розвитку виробництва продукції коноплярства в Україні. *Економіка АПК*. 2019. № 9. С. 30–39.

Мохер, Ю. В., Жуплатова, Л. М., & Дудукова, С. В. (2020). Промислові коноплі для сталого розвитку. *Луб'яні та технічні культури*, 8(13), 66–75. [https://doi.org/10.48096/btc.2020.8\(13\).66-75](https://doi.org/10.48096/btc.2020.8(13).66-75)

Николюк, О. М. (2017). Формування конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства: теорія, методологія, практика (Дис. ... доктора економічних наук). Житомирський національний агроекологічний університет, Житомир. <https://ir.polissiauniver.edu.ua/handle/123456789/11001>.

Павлиш, О. (2024). Рада ухвалила закон про бавовник: потрібен для виробництва порошу. *Економічна правда*. <https://epravda.com.ua/news/2024/04/23/712797/>

Павлиш, О. (2024). У Мінагрополітики пропонують створити бавовняний кластер на Одещині. *Економічна правда*. <https://epravda.com.ua/news/2024/04/16/712478/>

Портер, М. (1998). Стратегія конкуренції (А. Олійник & Р. Скільський, пер.). Київ.

Пояснення до Української класифікації товарів ЗЕД. Розділ XI. Група 53. Інші рослинні текстильні волокна; пряжа з паперу і тканини з паперової пряжі. Державна митна служба України (2022) (Україна). https://customs.gov.ua/web/content/7259?access_token=5c488f35-8f35-4a11-a5a2-2d598384161b&unique=cc988a18784c6ef1f3cfc64cde7822f0de38e812&download=true

Про внесення змін до деяких законів України щодо державного регулювання обігу рослин роду коноплі (Cannabis) для використання у навчальних цілях, освітній, науковій та науково-технічній діяльності, виробництва наркотичних засобів, психотропних речовин та лікарських засобів з метою розширення доступу пацієнтів до необхідного лікування. Закон України № 3528-IX (2023) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3528-IX#Text>

Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо створення сприятливих умов для діяльності індустриальних парків в Україні. Закон України № 2330-IX (21.06.2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2330-20#Text>

Про затвердження порядку ведення реєстру юридичних осіб, які здійснюють діяльність з посіву, вирощування та переробки конопель для промислових цілей. Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України № 21-1214-05.1 (2024) (Україна). <https://www.drs.gov.ua/wp-content/uploads/2024/05/3287.pdf>

Про компанію. (2024). Linen of Desna. <https://linenofdesna.com/team/>

Ткаченко, К., Родак, Н. (2024). Ma'Rijany Hemp Company збирає перший урожай технічних конопель. Яку спецтехніку пригнали з Європи та коли запуснуть новий переробний завод. Latifundist.com. <https://latifundist.com/reportazhy/179-marijany-hemp-company-zbiraye-pershij-urozhaj-tehnicnih-konopel-yaku-spetstehniku-prignali-z-yevropi-ta-koli-zapustyat-novij-pererobnij-zavod>

Трегобчук, В. М., Пасхавер, Б. Й. (Ред.). (2007). Забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки України на внутрішньому і зовнішньому ринках: наукова доповідь. Київ: ДУ «Ін-т економіки та прогнозування».

Яців І. Б. (2013). Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств. Львів. Український бестселер.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Порівняльний аналіз нормативної бази України та ЄС, що регулює виробництво конопель

Область регулювання	Законодавство України	Законодавство ЄС	Відмінності
Сертифікація насіння	Закон України "Про насіння і садивний матеріал"	Regulation (EU) No 1308/2013	Усі сорти в Україні проходять перевірку та державну реєстрацію, в ЄС допускається реєстрація сертифікованого насіння від схвалених постачальників інших країн-членів без додаткових перевірок
Обмеження ТГК	Закон України "Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори" Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 10, ст.60, Постанова Кабінету Міністрів України № 770 від 6 травня 2000 р. "Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів"	Regulation (EU) No 1307/2013, Regulation (EU) No 1308/2013, Regulation (EU) 2021/2115	В Україні допустимий рівень ТГК для промислових конопель становить 0,3 % (згідно із Законом України "Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори"). Проте, в Постанові КМУ № 770 від 6 травня 2000 р. "Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів" встановлено норму вмісту ТГК у висушеній соломі 0,2 %, а з 16 лютого 2027 р. гранично допустимий вміст концентрації ТГК у висушеній соломі конопель для промислових цілей не має перевищувати 0,3 %
Ліцензування виробництва	Закон України "Про ліцензування видів господарської діяльності" (Редакція від 02.09.2024)	Regulation (EU) No 1307/2013, Спільна аграрна політика	В ЄС нормативною документацією чітко визначені та прописані вимоги до всіх етапів продуктивних ланцюгів продукції коноплярства (від вимог до земельних ділянок та насіння до готової продукції, включно із маркуванням, пакуванням тощо), з метою забезпечення прозорості всіх бізнес-процесів та походження сировини. Отримання відповідних ліцензій є необхідною умовою отримання державної підтримки. Вітчизняним законодавством визначається загальна процедура ліцензування господарської діяльності без відокремлення особливостей ліцензування діяльності, пов'язаної із виробництвом, переробкою, реалізацією продукції коноплярства. В рамках законодавчо врегульованих процедур ліцензування діяльності не передбачено відстеження походження товару

Екологічні стандарти (застосування пестицидів)	Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища”, Закон України “Про пестициди і агрохімікати”, Закон України “Про насіння і садивний матеріал”, Закон України “Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції”	Directive 2009/128/EC of the European Parliament and of the Council of 21 October 2009 establishing a framework for Community action to achieve the sustainable use of pesticides	Системи мають схожі цілі, але різняться механізмами їх досягнення. В ЄС умовою отримання держпідтримки є дотримання вимог до видів та обсягів застосовуваних пестицидів; передбачена сертифікація та навчання операторів, які працюють з пестицидами. Вітчизняним законодавством не визначено вимогу до сертифікації та навчання операторів, які працюють з пестицидами.
Податкові пільги та субсидії	Податковий кодекс України, Закон України “Про державну підтримку сільського господарства України”	Спільна аграрна політика, Регламент (ЄС) 2021/2115	В Україні акцент робиться на державній підтримці в аграрному секторі в цілому. В ЄС відповідні процеси регулюються на базі норм Спільної аграрної політики. У деяких країнах-членах ЄС коноплярство законодавчо визнано стратегічно важливою галуззю, що забезпечує спеціальний режим її державної підтримки. Вимогами отримання держпідтримки є відповідність екологічним стандартам, стандартам якості продукції та ведення господарської діяльності, вимогам до підтвердження походження товару
Контроль якості продукції	Закон України “Про насіння і садивний матеріал”, Державні стандарти (ДСТУ)	Регламент (ЄС) № 1307/2013,	В ЄС діє комплексна система регламентів, що встановлює чіткі стандарти якості та безпеки, яким мають відповідати всі виробники. Вимоги до продукції коноплярства регулюються загальними регламентами та національними стандартами країн-членів ЄС. В Україні якість продукції регулюється, передусім, державними стандартами технічних умов, відповідність до яких не є обов'язковою вимогою до виробників
Оподаткування діяльності	Податковий кодекс України, Закон України “Про державну підтримку сільського господарства України”	Директива 2006/112/ЄС, Директива 2011/16/ЄС, Регламент (ЄС) 2017/1128,	В Україні ставки податків вищі або рівні, але з обмеженою кількістю пільг. У ЄС більш гнучка система з можливістю знижок для с.-г. виробників. Отримання режиму пільгового оподаткування можливе лише за умови дотримання екологічних стандартів, стандартів якості продукції та ведення господарської діяльності, вимог до підтвердження походження товару

Країни-лідери за експортом волокна конопель* на світовому ринку

Країна	Обсяг експорту, т					Ранг за обсягом експорту				
	2019	2020	2021	2022	2023	2019	2020	2021	2022	2023
Нідерланди	6782	10195	8930	12163	7963	1	1	1	1	1
Німеччина	224	331	331	81	1257	4	5	5	9	2
Румунія	1292	2263	2148	964	827	2	2	2	2	3
США	108	597	981	474	499	6	3	3	3	4
Франція	0	0	429	201	297	24	26	4	6	5
Угорщина	2	7	4	18	288	19	20	26	19	6
Непал	10	4	4	1	193	14	21	26	26	7
Україна	0	13	69	283	167	24	14	12	4	8 ↓
Бельгія	429	522	229	129	154	3	4	6	7	9
рф	0	36	192	262	127	24	11	8	5	10
Іспанія	217	36	76	62	110	5	11	11	11	11
Канада	81	58	209	93	108	8	10	7	8	12
Польща	34	86	62	74	99	10	8	13	10	13
Великобританія	3	8	16	8	75	18	19	16	22	14
Австрія	108	123	98	35	64	6	7	10	13	15
Китай	5	10	15	60	62	16	18	18	12	16
Італія	28	76	190	31	59	11	9	9	16	17
Чеська Республіка	0	24	27	23	25	24	13	14	17	18
Литва	52	12	7	35	23	9	16	21	13	19
Словаччина	0	0	0	1	23	24	26	35	26	19

Примітка: волокно необроблене або вимочене (HS 530210).

Країни-лідери за експортом волокна конопель* на світовому ринку

Країна	Обсяг експорту, т					Ранг за обсягом експорту				
	2019	2020	2021	2022	2023	2019	2020	2021	2022	2023
Франція	0	0	0	0	42709	31	30	34	28	1
Нідерланди	3445	939	3327	7308	11820	1	2	1	1	2
Канада	63	84	86	480	2111	8	10	10	5	3
Бельгія	189	412	898	946	1904	5	3	3	2	4
Литва	371	1296	1292	521	646	3	1	2	4	5
США	38	291	59	115	275	9	6	12	10	6
Україна	0	22	1	74	216	31	15	27	13	7 ↑
Німеччина	122	93	596	841	204	6	9	4	3	8
рф	37	55	329	128	153	10	13	6	9	9
Румунія	216	397	244	208	86	4	4	7	7	10
Китай	25	185	501	215	72	15	7	5	6	11
Італія	22	72	91	36	40	16	12	9	15	12
Великобританія	32	18	13	25	29	12	16	17	17	13
Швейцарія	1	16	4	3	22	27	17	19	22	14
В'єтнам	0	0	0	0	20	31	30	34	28	15
Польща	2	24	117	84	20	23	14	8	12	15
Люксембург	2	14	4	136	18	23	18	19	8	17
ПАР	4	2	16	38	14	21	26	15	14	18
Швеція	4	3	2	3	14	21	23	25	22	18
Турція	0	5	8	0	11	31	20	18	28	20

Примітка: волокно необроблене або оброблене, але непрядене; пачоси та відходи конопель (включаючи прядильні відходи та обтіпану сировину) (HS 530290).

ДОДАТОК Д

Таблиця Д.1. Країни-лідери за порівняльними перевагами на світовому ринку волокна конопель*

Країна	Індекс виявлених порівняльних переваг					Ранг за індексом порівняльних переваг				
	2019	2020	2021	2022	2023	2019	2020	2021	2022	2023
Непал	0.97	0.92	0.87	0.65	0.98	2	2	4	9	1
Португалія	-1.00	-1.00	-1.00	-0.99	0.95	30	33	41	36	2
Люксембург	0.98	0.98	0.98	0.99	0.92	1	1	2	2	3
Італія	-0.31	0.42	0.69	0.81	0.79	14	8	8	6	4
Швейцарія	0.90	0.88	0.90	0.80	0.77	4	3	3	7	5
Нідерланди	0.81	0.82	0.77	0.82	0.76	6	4	6	5	6
Лесото	-1.00	-0.30	0.99	0.99	0.76	30	14	1	1	7
Іспанія	0.54	0.48	0.35	0.38	0.62	9	7	10	13	8
Румунія	0.85	0.79	0.75	0.56	0.47	5	5	7	10	9
Україна	-1.00	-0.72	-0.50	0.49	0.35	30	19	17	11	10 ↑
ПАР	-0.70	-0.87	-0.99	-0.95	0.13	19	21	38	33	11
Словенія	-0.88	-0.95	0.60	0.67	0.06	23	27	9	8	12

Примітка: * – волокно необроблене або вимочене (HS 5302010). Країна має порівняльну перевагу в експорті волокна на світовому ринку, якщо його питома вага у світовому експорті волокна є вищою питомої ваги експорту країни у сукупному експорті на світовому ринку.

Таблиця Д.2. Країни-лідери за порівняльними перевагами на світовому ринку волокна конопель*

Країна	Індекс виявлених порівняльних переваг					Ранг за індексом порівняльних переваг				
	2019	2020	2021	2022	2023	2019	2020	2021	2022	2023
Лесото	-1.00	0.10	0.98	1.00	1.00	35	12	1	1	1
Люксембург	-0.30	0.43	-0.57	0.97	0.91	14	8	19	3	2
Уганда	-1.00	-1.00	-1.00	0.99	0.91	35	35	39	2	3
Франція	-1.00	-1.00	-1.00	-1.00	0.86	38	36	40	39	4
ПАР	-0.04	-0.72	0.67	0.85	0.84	10	25	9	4	5
Нідерланди	0.71	0.09	0.81	0.74	0.75	7	13	7	7	6
Словенія	-1.00	-1.00	-1.00	-0.85	0.75	35	35	39	28	7
Литва	0.92	0.94	0.81	0.84	0.74	4	3	5	5	8
Непал	0.98	-1.00	0.40	0.43	0.57	3	35	12	10	9
Італія	0.80	0.82	0.86	0.78	0.53	5	5	3	6	10
Чеська Республіка	-0.89	-0.65	0.41	0.69	0.50	27	23	11	8	11
Хорватія	0.99	0.99	0.81	0.37	0.37	1	1	4	11	12
Бельгія	-0.25	0.28	0.37	0.50	0.35	13	9	13	9	13
Ямайка	-1.00	-1.00	0.87	-1.00	0.32	35	35	2	37	14
Україна	-0.92	-0.20	-0.98	0.30	0.28	28	16	36	12	15 ↓
Канада	-0.54	-0.49	-0.61	0.12	0.21	18	18	21	13	16
Зімбабве	-1.00	-1.00	-1.00	-1.00	0.15	35	35	39	37	17

Примітка: волокно необроблене або оброблене, але непрядене; пачоси та відходи конопель (включаючи прядильні відходи та обтіпану сировину).

Таблиця Д.3. Країни-лідери за порівняльними перевагами на європейському ринку насіння конопель

Країна	Індекс виявлених порівняльних переваг					Ранг за індексом порівняльних переваг				
	2019	2020	2021	2022	2023	2019	2020	2021	2022	2023
Ліван	-1.00	-1.00	0.98	0.98	0.99	37	38	1	1	1
Естонія	0.99	0.98	0.97	0.97	0.98	1	1	2	2	2
Литва	0.94	0.95	0.96	0.96	0.95	3	3	4	3	3
Канада	0.95	0.96	0.97	0.88	0.92	2	2	3	4	4
Болгарія	-0.16	0.06	0.25	0.33	0.92	19	17	20	19	5
Франція	0.80	0.79	0.75	0.86	0.84	7	9	11	7	6
Нідерланди	0.88	0.87	0.86	0.87	0.84	4	5	7	5	7
Австралія	0.68	0.54	0.63	0.84	0.81	11	13	13	8	8
Румунія	0.72	0.89	0.84	0.74	0.77	10	4	8	13	9
Латвія	0.76	0.79	0.76	0.76	0.76	9	8	10	12	10
Словенія	0.29	0.86	0.50	0.64	0.76	14	6	16	14	11
Іспанія	0.81	0.70	0.81	0.77	0.74	5	11	9	10	12
Чеська Республіка	-0.63	-0.63	-0.17	0.51	0.64	26	31	30	16	13
Мальта	-0.66	-0.16	-0.39	0.77	0.46	28	21	33	11	14
Китай	0.78	0.69	0.63	0.46	0.40	8	12	13	17	15
Німеччина	-0.10	-0.05	0.16	0.16	0.39	18	19	22	22	16
Словаччина	0.40	0.71	0.51	0.53	0.33	12	10	15	15	17
рф	-1.00	-0.55	0.48	0.39	0.31	37	29	17	17	18
Хорватія	-0.17	0.86	0.88	0.80	0.31	20	7	6	9	19
Бельгія	-0.05	-0.53	0.16	-0.19	0.27	17	28	21	24	20
Данія	-0.56	-0.23	-0.01	0.08	0.25	24	22	24	23	21
Україна	0.77	-0.40	-0.60	0.38	0.12	8	27	34	18	22 ↓
Польща	-0.86	0.00	0.31	0.31	0.05	29	18	19	20	23